

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EVROPSKÉ INTEGRACE

Historický vývoj českého hospodářství a jeho současná konvergence k zemím západní
Evropy v komparaci se zeměmi V4
Historical Evolution of the Czech Economy and Its Current Convergence Towards the
Countries of Western Europe in Comparison with the V4 Countries

Student: Bc. Jiří Holas
Vedoucí diplomové práce: Ing. Boris Navrátil, CSc.
Ostrava 2019

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra evropské integrace

Zadání diplomové práce

Student:

Bc. Jiří Holas

Studijní program:

N6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor:

6210T004 Eurospráva

Téma:

Historický vývoj českého hospodářství a jeho současná konvergence
k zemím západní Evropy v komparaci se zeměmi V4
Historical Evolution of the Czech Economy and Its Current Convergence
Towards the Countries of Western Europe in Comparison with the V4
Countries

Jazyk vypracování:

čeština

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Vývoj českého hospodářství do roku 1989
  3. Strukturální změny v české ekonomice po roce 1989
  4. Srovnání konvergence české ekonomiky a zemí V4 k vyspělým ekonomikám EU
  5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků diplomové práce
Seznam příloh
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

DANČÁK, Břetislav. *Two decades of Visegrad Cooperation*. Bratislava: International Visegrad Fund, 2011. 288 s. ISBN 978-80-970828-0-2.
KLAUS, Václav et al. *25 let české transformace*. Praha: Institut Václava Klause, 2016. 159 s. ISBN 978-80-7542-021-3.
MELECKÝ, Lukáš a Michaela STANÍČKOVÁ. *Soudržnost a konkurenceschopnost vybraných zemí a regionů Evropské unie*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2015. 314 s. ISBN 978-80248-3838-0.

Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webovských stránkách fakulty.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Boris Navrátil, CSc.**

Datum zadání: 23.11.2018

Datum odevzdání: 26.04.2019

Ing. Lukáš Melecký, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Zdeněk Zmeškal
děkan fakulty

Mistopřísežné prohlášení

Prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny zdroje uvádím v seznamu použité literatury.

Dne 26. 4. 2019, Ostrava

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'J. Holas', written over a dotted line.

Jiří Holas

Na tomto místě bych rád poděkoval Ing. Borisi Navrátilovi, CSc., za odbornou pomoc, konzultace a trpělivost nejen při vedení mé diplomové práce, ale i během celého mého studia.

OBSAH

1	Úvod	5
2	Vývoj českého hospodářství do roku 1989	6
2.1	Česká pozice v rámci Rakouska-Uherska	6
2.2	Průmyslový vývoj českých zemí do roku 1914	9
2.2.1	Významné podniky nových odvětví	10
2.3	Terciární sektor	11
2.3.1	Peněžnictví	12
2.4	Obyvatelstvo	13
2.5	Válečná ekonomika mezi lety 1914–1918	14
2.6	Období 1918 až 1945	14
2.7	Období 1945 až 1989	18
2.7.1	Ekonomická úroveň Československa za socialismu	19
3	Strukturální změny v české ekonomice po roce 1989	21
3.1	Politický vývoj v letech 1989-1993	21
3.2	Transformační kroky	22
3.2.1	Privatizace	23
3.2.2	Zahraniční obchod a PZI	25
3.2.3	Přímé zahraniční investice	26
3.2.4	Bankovní sektor, jeho krize a následná privatizace	28
3.2.5	Restrukturalizace ekonomického prostředí	31
3.3	Vývoj institucionálního rámce	32
3.3.1	Tržní prostředí	34
3.4	Zhodnocení reformního období	37
4	Srovnání konvergence české ekonomiky a zemí V4 k vyspělým ekonomikám EU	38
4.1	Vývoj spolupráce V4	38
4.1.1	Úspěchy spolupráce	40
4.2	Faktory ovlivňující vyspělost ekonomiky	44

4.2.1	Znalostní ekonomika	44
4.2.2	Technologická konkurenceschopnost.....	46
4.2.3	Pozice v produkčním řetězci.....	49
4.2.4	Nákladová konkurenceschopnost	50
4.2.5	Produktivita práce	51
4.3	Reálná konvergence ČR	54
Závěr.....		59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		61
SEZNAM TABULEK.....		64
SEZNAM GRAFŮ		64
SEZNAM OBRÁZKŮ		65
SEZNAM ZKRATEK.....		65

1 Úvod

Po roce 1989 vyvstala stále trvající otázka, kdy doženeme, nebo se alespoň přiblížíme k ekonomické úrovni západních zemí. Někteří odhadovali, že to bude do 25 až 30 let. V současnosti víme, že to byly názory velmi optimistické. Zároveň se objevují spekulace, že by se České republice dařilo lépe mimo Evropskou unii a živí je trvalý mýtus o hospodářské vyspělosti první republiky, která také přeci nebyla součástí žádného většího celku a patřila, jak se domnívají, mezi nejvyspělejší ekonomiky na světě.

Cílem první části diplomové práce je zhodnocení ekonomického vývoje, průmyslové produkce a celkového stavu českého hospodářství a společnosti v českých zemích oproti jiným zemím v období od počátku 19. století až do roku 1989. Zároveň se snažím vyjasnit situaci technologické a celkové ekonomické vyspělosti tehdejšího Československa v období před 2. světovou válkou. Dále popisuji, k jakým strukturálním změnám došlo v poválečném socialistickém Československu a jaký dopad to mělo na jeho hospodářství v porovnání se zeměmi s tržním systémem hospodářství.

Ve druhé části se zaměřím na strukturální změny českého hospodářství během transformačních procesů po roce 1989 a jejich vliv na budoucí vývoj české ekonomiky. Uvedeny jsou některé události a reformní kroky, které měly zásadní vliv na následný hospodářský vývoj České republiky jako například privatizace, přímé zahraniční investice, bankovní krize a její privatizace nebo vývoj institucionálního prostředí.

Ve třetí části porovnávám ekonomický vývoj České republiky spolu s dalšími státy V4 a její konvergenci k vyspělým zemím západní Evropy. Používány jsou hlavně ukazatele vývoje HDP na obyvatele v paritě kupní síly, srovnání cenových hladin, celkových nákladů práce s produktivitou práce, investice do vědy a vývoje a další důležité ukazatele, které mají vypovídací hodnotu o úrovni vyspělosti jednotlivých zemí a jejich ekonomik.

Tato diplomová práce si klade za cíl objasnit, jaký byl historický vývoj hospodářství v českých zemích a porovnání jeho úrovně k tehdejším vyspělým zemím na světě a jaká je současná ekonomická konvergence České republiky k vyspělým ekonomikám v souvislostech s historickým vývojem.

Při zpracovávání této bakalářské práce bylo čerpáno z odborných knižních publikací převážně domácích autorů, odborných internetových zdrojů a elektronických dokumentů jednotlivých českých i zahraničních institucí.

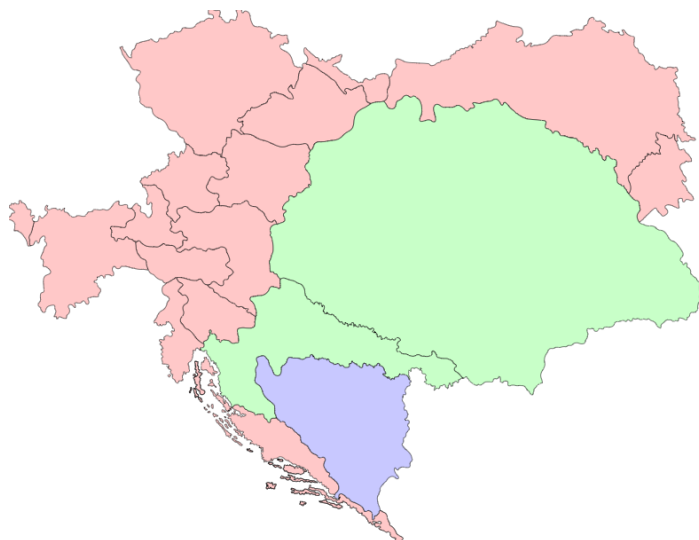
2 Vývoj českého hospodářství do roku 1989

V české společnosti panují představy, že české hospodářství za doby monarchie a následně v průběhu první republiky patřilo k nejrozvinutějším na světě, ke špičce v Evropě a nejvyspělejším ze všech částí Rakouska-Uherska. Pravda je taková, že silnou stránkou české ekonomiky byla dlouholetá tradice industriálního sektoru a jeho rozvoje už od počátku 19. století. Tvořilo se zde 70 % veškeré průmyslové výroby monarchie, ale ekonomická úroveň českých zemí dosahovala zhruba 80–90% úrovně zemí rakouských. Můžeme říci, že ekonomika českých zemí byla v té době středně vyspělá, industriálně – agrární a těžila z možnosti velkého chráněného domácího trhu, který monarchie představovala.

2.1 Česká pozice v rámci Rakouska-Uherska

Pro srovnávání s Českou republikou jsou tehdy teritoriálně označovány české země, tedy Čechy, Morava a Slezsko, které společně se zeměmi rakouskými, Haličí, Dalmácií a částmi severní Itálie včetně dnešního Slovinska a dalšími územními částmi tvořily tzv. Předlitavsko, na obrázku vykreslené červenou. Druhou část monarchie tzv. Zalitavsko, nepřesně uváděné Uhersko, tvořily Uherské a Chorvatské království spolu s Bosnou, na obrázku světle zelenou.

Obrázek 2.1: Rakousko-Uhersko a dělení na Předlitavsko a Zalitavsko

Zdroj: wikipedia.cz

Během 19. století se začala zásadně měnit struktura hospodářství po celém světě. Přechod od agrární společnosti k tovární a strojové výrobě byl zapříčiněn průmyslovou revolucí a novými technologickými objevy a vynálezy. Kontinuální proces industrializace, který defacto

probíhá do dnešní doby, tak začal měnit společnost, kdy občané opouštěli venkovské prostředí a své usedlosti a postupně se přesouvali za prací do měst a větších aglomerací. Společně s tím probíhaly i demografické změny směrem k nižší natalitě - 20-30‰ i mortalitě a to 15-20‰ (Jakubec a spol., 2008).

V současné době, kdy primární sektor tvoří jen minoritní podíl hrubého domácího produktu a není tedy tím podstatným činitelem ekonomického růstu a pokroku, není potřeba se jím tolik zabývat. Jelikož byla ale ekonomika v době do konce 19. století především agrárně-průmyslová a zemědělství tvořilo podstatnou část hospodářského výkonu, je vhodné zmínit, jaký měl jeho vývoj vliv na ekonomiku českých zemí.

V zemědělství docházelo k výraznému nárůstu jeho produkce, jež byla nezbytná pro stále se zvyšující potřeby obyvatel. Zásadním milníkem bylo zrušení nevolnictví v roce 1848, tedy vztah poddaný – vrchnost a rolník se stal výlučným majitelem své půdy, zrušeny byly i všechny dávky, které musel poddaný vrchnosti odvádět. Zrušení práva však většinou probíhalo za náhradu, kterou svobodný rolník splácel ve dvacetileté splátce původní pozemkové vrchnosti. Té se díky reformě dostalo obrovských finančních prostředků a mohla tak modernizovat a dále rozvíjet své hospodářské podniky nebo průmyslovou výrobu. Naopak kvůli nedostatku prostředků se nemohli rozvíjet drobní rolníci a jejich činnost byla značně omezena. Modernizace středních a větších podniků sebou přinášela nové stroje a nářadí, nové metody pěstování, nové plodiny a využívání umělých hnojiv. Zvyšovala se produktivita a s ní i výnosnost, se zaváděním různých technologií klesala náročnost práce a potřeba lidského kapitálu obecně, kterého byl nedostatek právě kvůli zrušení nevolnictví. Až na výjimky jako F. Wichterle, J. Pracner nebo F. Melichar, kteří ve svých strojních závodech vyráběli vlastní zemědělské stroje, se většina z nich dovážela z Velké Británie. S rozvojem chemie souviselo i zakládání továren na umělá hnojiva. Ty se uplatňovaly především na větších hospodářstvích, které měly zdroje a disponovaly proškoleným personálem.¹ I díky dalším způsobům, jak zvyšovat produkci, jako meliorace nebo změna systému obhospodařování polí patřili české země za obilnici monarchie. Rozvoj zažívala i živočišná výroba. Chovu hovězího a vepřového masa se věnovaly zejména velké statky a chovu drůbeže se pak věnovali především drobní statkáři. Spolu s nárůstem zemědělské výroby bylo nutné zajistit i její průmyslové zpracování, protože staré domácí postupy už nevyhovovaly produkčním možnostem. Převažovaly obory jako cukrovarnictví, lihovarství, mlynářství a škrobárenství, pro něž byly v domácích strojírenských podnicích vyráběna různá zařízení. Tyto zemědělské zpracovatelské podniky

---

¹ Rozvoj hnojiv souvisel i s dovozem guána, nahromaděného trusu mořského ptactva bohatého na fosfor, které se těžilo na pár místech v Peru a Chile.

byly v rukou etnických Čechů a staly se jejich doménou. Naopak německé etnikum se zaměřovalo na kapitálově nákladnější strojní výrobu, obchod a služby a později měl dominantní postavení v peněžnictví. Poslední dvě dekády 19. století byly ve znamení vleklých hospodářských krizí, zapříčiněných zejména neracionální nadvýrobou a táhly se až do začátku 20. století. Během obnovení růstu se pak opět začaly zavádět nové nástroje, pluhy, secí stroje nebo řezačky. K tomu docházelo ale opět pouze u velkých zemědělských podniků, u malých rolníků převažovala stále lidská práce a tažnou sílu zastával dobytek. Na druhou stranu ale parní síla ani spalovací motory nebyly samozřejmostí pro všechny velké podniky.

Základním a hlavním prvkem kapitalistické zemědělské ekonomiky byly střední až větší statky a výměře okolo 200 hektarů, které byly moderně vybavené, k obsluze využívaly hlavně najímaný personál a disponovaly strojní mechanizací. Naopak šlechtické velkostatky s výměrou přes 1000 hektarů tuto funkci přestaly plnit a jejich efektivita byla na nižší úrovni než u statků s menší rozlohou.

Německý ekonom Adolf Buchenberger (1848-1904) považoval již v závěru 19. století Čechy za klasický případ toho, jak velkostatek může bezohledně likvidovat malá hospodářství. Čechy také označil za zemi s nejnevhodněji rozděleným půdním fondem v celém Předlitavsku (Jakubec, 2008).

Tab. 2.1: Zemědělská výroba v mil. zl. a v % ku zbytku Předlitavska²

	1841		1851		1864		1911-13	
Čechy, Morava a Slezsko	212,2	44,9	325,6	36,6	412,6	39,9	970,2	46,4
Předlitavsko celkem (mil. zl.)	472,3		890,8		1035		2092,7	

Zdroj: I. Jakubec a spol., Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992, 2008.

České země si držely významný podíl zemědělské produkce Předlitavska zvláště pokud uvažíme, že v českých zemích ležela jen čtvrtina zemědělské půdy, ukazoval podíl na vysokou produktivitu primárního sektoru.

² Měnou užívanou v Rakousko-Uhersku do roku 1892 byl Rakouský zlatý, který obsahoval stříbro. Při přepočtu hodnoty stříbra v roce 2017 byla jeho hodnota současných 150 Kč. Od roku 1892 se na českém území zavedla koruna se směnným poměrem 1 zlatý = 2 koruny. Od té doby se používá výraz „pětka“ pro 10 Kč právě podle poměru 5 zlatých = 10 korun.

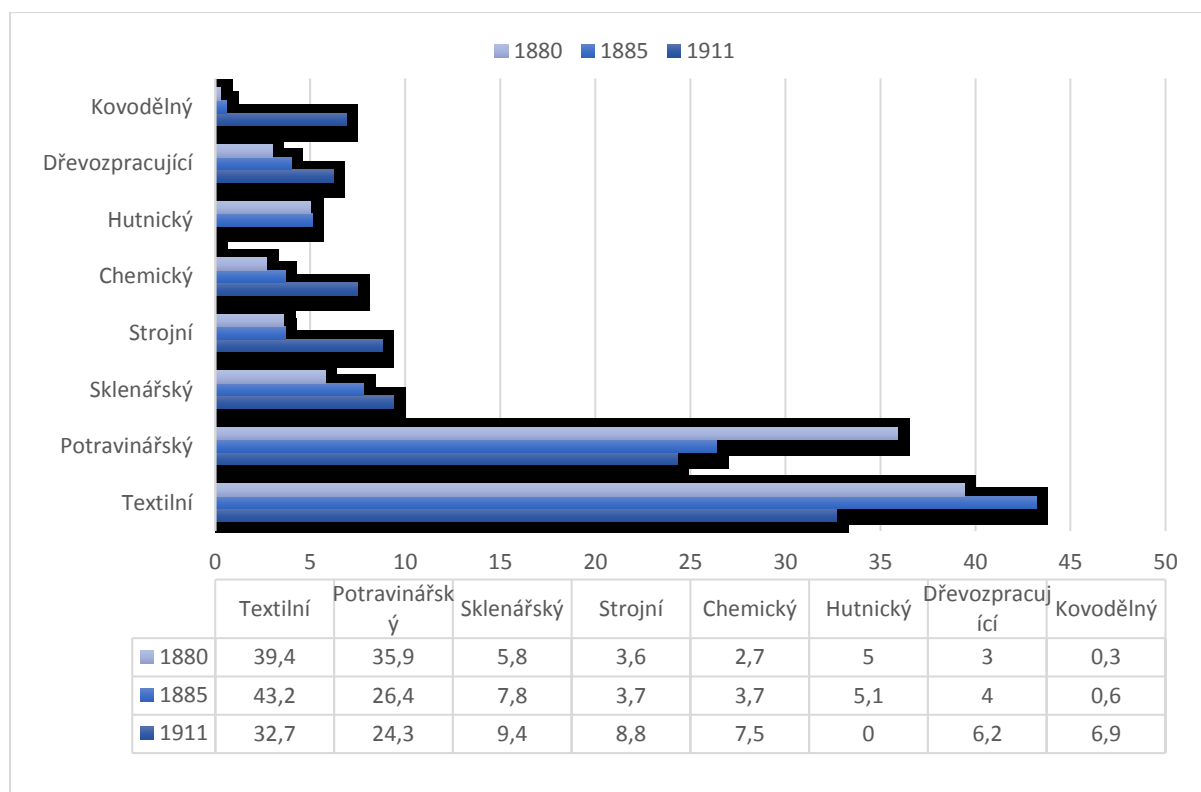
2.2 Průmyslový vývoj českých zemí do roku 1914

Od 17. století se jako mimozemědělské obory rozvíjely řemesla, dolování rud a jejich zpracování, později během industrializace pak manufaktura s dělbou práce a ručními stroji, a nakonec vznik továren s masovou výrobou a značnou dělbou práce. I přesto ale nezanikla řemeslná výroba drobných živnostníků, a to především díky specializaci. Zásadní pro ekonomiku byl rozvoj strojírenského průmyslu, který vznikl původně jako doplněk k průmyslu textilnímu. Ten začal produkovat další stroje pro zemědělské obory, textilky, zařízení pro cukrovary, pivovarnictví, hutní a obráběcí stroje a další parní stroje a turbíny.

Hlavním znakem vývoje struktury průmyslu v českých zemích v druhé polovině 19. století byl přesun od tradičních oborů jako textil, sklo, keramika, těžba uhlí a oceli k technicky novým odvětvím průmyslu, zejména potravinářskému, pivovarnickému, lihovarnímu, ocelářskému, strojímu, elektrotechnickému nebo chemickému, které byly i kapitálově náročnější

Zajímavé je i dělení odvětví z hlediska etnického vlastnictví kapitálu. Novější obory a převážně potravinářský průmysl se stal doménou pro etnický český kapitál, zatímco v německých rukou byl textilní průmysl, sklářský a výroba bižuterie (Jakubec, 2008).

Graf 2.1: Odvětvová struktura průmyslu českých zemí v letech 1880 až 1911 v %

Zdroj: I. Jakubec a spol., Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992, 2008.

Z uvedeného grafu vidíme pozvolný útlum tradičního sektoru textilního a potravinářského a rozvoj novějších oborů strojních, chemických, kovodělných a sklářských. Dynamický nárůst průmyslové výroby byl zaznamenán na konci 19. století, kdy docházelo k postupnému zavádění elektřiny, parních turbín, rostla strojírenská výroba, výroba železa a oceli. Těsně před 1. světovou válkou pracovala v českých zemích v továrnách polovina dělnictva celého Předlitavska. Výkonnosti českého průmyslu dodávala železniční doprava a výstavba nových železničních tratí a dopravních sítí obecně (Jakubec a spol., 2008).

S rozvojem železnice a paroplavby pak průmyslová revoluce zasáhla také dopravu. Již roku 1832 spojila České Budějovice a rakouský Linec první koněspřežná železnice na evropském kontinentě. Tento technický unikát, který měl ve své době obdobu jedině v ostrovní Anglii, předznamenal obrovský rozmach železnice v českých zemích. Nejstarší železniční trať určená již parním lokomotivám byla uvedena do provozu roku 1847 a spojovala Vídeň se železárnami a uhelnými doly na severní Moravě a později se solnými doly v Haliči. Roku 1839 pak dorazil první vlak do Brna a o šest let později i do Prahy (Euro.cz, 2011).

2.2.1 Významné podniky nových odvětví

Významnou a stěžejní větví českého průmyslu bylo strojírenství. Prvními strojírnami na českém území byla Luz ve Šlapanicích u Brna (1821), strojírna Thomasů v Liberci (1829), Gottschald, Breitfeld a spol. v Praze (1832), vagónka v Kopřivnici (1852) a Valdštejská strojírna v Sedlci u Starého Plzně (1859). Ta byla později koupena Ing. Škodou a přesunuta do Plzně v roce 1869. Právě v 70. letech probíhala druhá zakladatelská vlna a zakládaly se první akciové strojírny. Například První českomoravská továrna na stroje v Praze-Libni (1871), Akciová společnost strojírny Daněk a spol., původní Breifeld, První brněnská strojírna vznikla fúzí Luzovy a Bracegirdleovy strojírny. Většina podniků byla negativně ovlivněna krizí v roce 1873, výjimkou byly Škodovy závody. Ty vyráběly stroje pro široké portfolio podniků v různých odvětvích průmyslu od lihovarů až po parní turbíny a zbraně. Přeměnou v a.s. a navýšením kapitálu na 40 mil. K se staly největším strojírenským podnikem v monarchii. První automobily se vyráběly v podnicích v Kopřivnici, Mladé Boleslavi firmou Laurin & Klement a v Pražské továrně na automobily později známé jako Praga. První parostrojní lokomotivu vyrobily až v roce 1900 v Praze v Českomoravské strojírně, později vyráběly vozy pro železnice vagónky v Kolíně, ve Studénce, Kopřivnici a v Králově Poli u Brna.

František Křižík a Emil Kolben byli průkopníky v elektrotechnickém průmyslu. Nejdříve Křižík podstatně zdokonalil obloukovou lampu, vybudoval první elektrárnu v Praze a největším počinem byla elektrická tramvaj na Letné v Praze. Konkurent Emil Kolben zakládá v roce 1896 podnik Kolben a spol. elektrotechnická továrna v Praze-Vysočanech, později v roce 1927 se několika fúzemi z podniku stává Českomoravská-Kolben-Daněk (ČKD). Podnik vyráběl elektrické tramvaje, motory, generátory, v roce 1900 zhotovil právě onu první lokomotivu, později dodává alternátory pro elektrárnu v Londýně.

Do začátku první světové války bylo v českých zemích vybudováno asi 290 elektráren, největší z nich byly v Oslavanech u Brna, v Trmicích na Ústecku a v Poříčí u Trutnova.

Mezi zástupce chemického průmyslu řadíme továrny v Hrušově a v Petrovicích ve Slezsku a Rakouský spolek pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem, který byl později nejvýznamnějším podnikem v monarchii (Jakubec a spol., 2008).

2.3 Terciární sektor

Právě v terciárním sektoru nedosahovaly české země takové výkonnosti a rozvoje, jaký byl v západních zemích. Ten se oproti rakouským zemím opožďoval, a to zejména kvůli příhodnějším podmínkám pro zřizování finančních ústavů a obchodních poboček v říšské metropoli. Právě rozvinutý terciární sektor by hrál významnou roli pro budoucí výraznější růst domácího produktu a nezpůsobil by pozdější zaostávání za rozvinutými mocnostmi. Ovšem že to není jediný rozhodující faktor. Svou roli hrálo také podřízené postavení vůči Vídni a povinnosti odvádět daně. České země odváděly 63 % z celkových daní celého Předlitavska (Jakubec, 2008).

V této souvislosti je třeba připomenout výrok císařovny Marie Terezie, že bez českých zemí by byla jenom chudou rakouskou arcikněžnou. Určitou paralelu můžeme vidět s dnešní dobou, kdy jsou výnosy z hodnot vytvořených na českém území ve vlastnictví zahraničních subjektů a jsou odváděny do jejich domovských sídel. Zároveň ani vybrané daně z celé monarchie nebyly nijak reinvestovány do rozvoje hospodářství, ale pouze spotřebovány pro přestavbu Vídně, udržení státního aparátu a policie a ke splátkám zahraničních půjček. České země zkrátka dlouhodobě doplácely na skutečnost, že sídlo Habsburků bylo ve Vídni. Výjimkou byla doba Rudolfa II., který si zvolil za své sídlo Prahu, která zažívala za jeho vlády značný příliv učenců a hospodářský a umělecký rozkvět (Ihned.cz, 2015).

2.3.1 Peněžnictví

Peněžní a úvěrovou soustavu tvořily v českých zemích pouze pobočky velkých rakouských bank, Česká spořitelna a soukromé bankovní domy. Hypoteční oblast posílilo založení Hypoteční banky království Českého. Na podporu podnikatelského prostředí se v druhé polovině 19. století zakládaly eskontní banky a společnosti, např. Česká eskontní banka. Veškeré zřízené banky a společnosti byly ale národnostně německými. V první polovině 19. století ovládaly říši vídeňské velkobanky v čele s bankovním konsorciem rodu Rothschildu. První ryze českou bankou byla Živnostenská banka založená v roce 1868, která měla pomáhat českým podnikatelům v získávání výhodnějších a levnějších úvěrů (ihned.cz, 2015).

O rozvoji českého kapitálu svědčí i zakládání svépomocných záložen v Čechách a na Moravě, které se později podílely na vzniku etnicky českých obchodních bank. Postupně se zakládaly městské spořitelny, na venkově úvěrní družstva známá jako kampeličky, okresní záložny nebo Poštovní spořitelní ústav. Začátkem 20. století narůstal počet etnicky českých bank a množství českého bankovního kapitálu převýšilo v českých zemích německý kapitál. České banky začaly zřizovat své pobočky i v rámci monarchie a přestaly být považovány za chudé příbuzné bank vídeňských (Jakubec a spol., 2008).

Tab. 2.2: Bankovní kapitál v českých zemích v období 1900-1913

	1900		1907		1913	
	Mil. K	%	Mil. K	%	Mil. K	%
České banky	176	8,2	433,6	11	1021,7	14,3
Německé banky	247	11,6	486,5	12,4	827,8	11,6
Vídeňské banky	1710,6	80,2	3018,1	76,6	5279,7	74,1

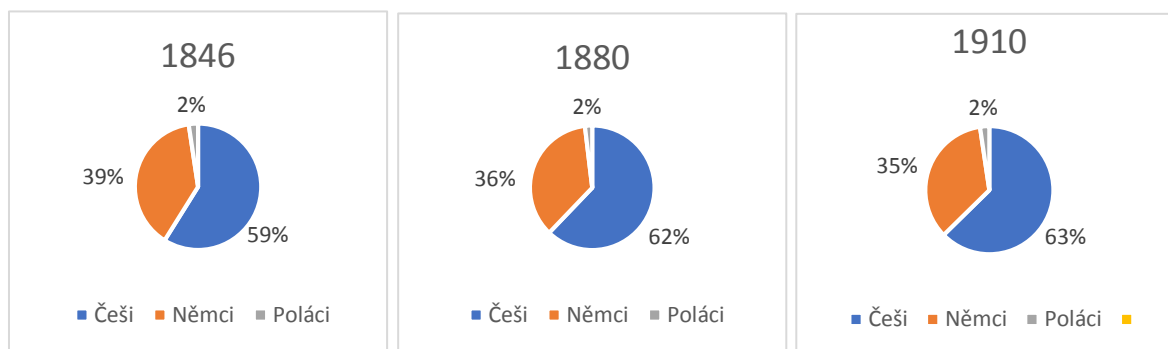
Zdroj: I. Jakubec a spol., Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992, 2008

V tabulce vidíme jak české banky těsně před 1. světovou válkou předstihly v množství bankovního kapitálu banky německé. Stále významný, i když postupně klesající podíl kapitálu držely vídeňské banky.

2.4 Obyvatelstvo

S výrazným hospodářským rozvojem v 19. století souvisí i rychlý přírůstek obyvatelstva, které bylo původně jinak etnicky složené, než je tomu dnes. Populace se rychleji rozrůstala hlavně v průmyslových centrech a progresivních regionech. Hustota se v těchto lokalitách více než zdvojnásobila, zároveň probíhal přesun obyvatelstva z venkovských oblastí do měst a významná byla také emigrace do zámoří.

Graf 2.2: Složení obyvatelstva v českých zemích podle etnika

Zdroj: I. Jakubec a spol., Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992, 2008 – vlastní zpracování

Jak už bylo zmíněno dříve, značný podíl na rozvoji a modernizaci podnikání měla aristokracie. Té se dostalo značných finančních prostředků při výkupu z roboty. Střední vrstvu tvořilo měšťanstvo, které vznikalo z bohatých rolníků a živnostníků. Jako u jiných trendů, i rozvoj českého měšťanstva byl opožděn oproti německému o několik desetiletí. Nejpočetnější vrstvou byli rolníci a čtvrtinu obyvatelstva tvořilo dělnictvo.

S rozvojem společnosti a hospodářství souvisely i změny v pracovněprávních vztazích. Zákonem byly upravovány pracovní doby pro děti a mládež, ochrana dělníků pracujících v dolech a zavedla se i sociální ochrana zaměstnanců, především nemocenským pojištěním. Postupem času se sociální zákonodárství rozvíjelo a přibývaly další ochrany zaměstnanců a podnikatelů. Začátkem 20. století se ustanovila i penzijní ochrana, a to především státním zaměstnancům a povinnost platit penzijní pojištění měly soukromí zaměstnanci.

V zemědělství se podmínky pro zaměstnance nezlepšovaly, naopak na ně kladly vysoké nároky a znevýhodňovaly jejich postavení vůči zaměstnavateli (Jakubec, 2008).

2.5 Válečná ekonomika mezi lety 1914–1918

I přes úspěšnou industrializaci západní části monarchie panovaly značné rozdíly mezi jednotlivými regiony a částmi monarchie. Nedostatečné byly zásoby základních surovin, které se omezením zahraničního obchodu ještě zhoršily. Rakousko-Uhersko jako celek nebylo v žádném případě připraveno na válku.

Ještě před samotným vypuknutím války byly přijaty výjimečné zákony, které omezovaly práva dělníků, posilovaly pravomoci státní správy, policie a soudnictví. Válečné hospodářství bylo nutné začít řídit centrálně tak, aby poskytovalo prostředky potřebné pro vedení války. Stát zasahoval do jednotlivých sfér hospodářství, výrobní, odvětvové, surovinové nebo zahraničně obchodní. Zabavovaly se suroviny, dobytek a další výrobní faktory pro potřeby monarchie. Typické pro financování válečných výdajů bylo zvýšení daní, tisk zlatem nekrytých bankovek a vnitřní i vnější zadlužení státu.

Hospodářská konjunktura se dostavila v prvních letech války především v průmyslu, obchodě a bankovníctví. Přesto byl podíl podniků v českých zemích participujících na státních zakázkách menší, než jaký byl jejich průmyslový potenciál a jeho kapacity. Většinu zakázek monarchie postavila mimo české země. Z těch byly nejvýznamnějšími dodavateli pouze Škodovy závody, Vítkovické hutě a těžirny, Baťa, Poldina huť na Kladně a Mannemannrohrenwerke v Chomutově. České země se tak staly dodavateli hlavně surovin, paliv, hutních polotovarů a zbrojních výrobků. Surovinová krize nastala na přelomu druhého a třetího roku války. Nedostatek uhlí způsobil úpadek výroby a výkonnosti a kolaps válečné ekonomiky. Problém nastal i s dodávkami potravin a obilí. Produkce českých zemí, jako obilnice monarchie, nepokryla ani potřeby českých obyvatel.

Vedení války stálo monarchii odhadem 81-90 mld. K, které krylo z malé části přímými a nepřímými daněmi a z 80 % půjčkami od bank a zahraničních věřitelů. Neochota Čechů skládat na půjčky finanční prostředky vedla až k pohnání českých politiků před vojenský soud a jejich uvěznění. Neudržitelnost situace vedla i díky vnitropolitickým a zahraničním událostem k rozpadu monarchie a začalo se uvažovat o vzniku samostatného českého státu (Jakubec a spol., 2008).

2.6 Období 1918 až 1945

Záslouhou zahraniční exilové vlády, její dlouhodobé propagace myšlenky samostatného státu Čechů a Slováků se nakonec T.G. Masarykovi a dalším neméně důležitým osobnostem podařilo vytvořit svobodnou Československou republiku, která byla vyhlášena Národním

výborem 28.října 1918. Na Mírové konferenci v Paříži se československé delegaci podařilo uhájit většinu nárokovaných území, která historicky patřila Českému království. Nepodařilo se to v případě území Horní a Dolní Lužice, které obývali Lužičtí Srbové už od 8.století a které střídavě patřilo k Českému nebo Německému království. Stejně tak nebyl uznán nárok na Kladsko a Slezsko ztracené během Tereziánských válek. I přes platnost mírových smluv musela československá vláda hájit několik sporných území s pomocí armády, a to především na hranicích s Maďarskem a také v případě Těšínska. Oba vojenské střety československá armáda vítězně ukončila, i když v případě Těšínska se muselo město na základě mezinárodní arbitráže rozdělit na českou a polskou část.

Zásadním problémem byla poválečná rekonstrukce hospodářství a státu jako takového. Po monarchii získala republika 21 % jejího území, 26 % obyvatel avšak 60 až 75% veškeré průmyslové kapacity. Na první pohled může tato skutečnost vypadat jako výhoda pro budoucí hospodářský růst. Na zřetel je nutno vzít, že taková průmyslová základna byla budována pro trh, který měl původně okolo 50 milionů obyvatel a pro její produkci byl dostatečný odbyt. Pro nově vzniklou republiku se 14 miliony obyvatel bylo takové hospodářství silně přeindustrializované a bylo nutné hledat nové zahraniční trhy. Společně s nutností odbytu na zahraničních trzích bylo Československo závislé i na dovozu surovin ze zahraničí. Od té doby se začalo profilovat jako země s velmi otevřenou, proexportní ekonomikou. Před hospodářskou krizí tvořil export až 30 % národního důchodu, což bylo na podobné úrovni jako ve vyspělých zemích. V roce 1923 dosáhla ekonomická úroveň té předválečné z roku 1913 a podle odhadů trval průměrný roční šestiprocentní růst HDP nepřetržitě až do vrcholu v roce 1929. Ekonomický růst tažený z části ještě poválečnou obnovou převyšoval evropský průměr. Národní důchod vzrostl z 47 mld. Kč v roce 1924 na 67 mld. Kč v roce 1928. Typickým prvkem byla modernizace a racionalizace výroby, standardizace a normalizace. Zaváděly se výrobní linky a pásy. Pokračovala elektrifikace celého území. Dařilo se hlavně obuvnictví a jeho hlavnímu představiteli, firmě Baťa ve Zlíně, který už za války obouval armádu Rakouska-Uherska, dále chemickému průmyslu, výrobě cementu, papíru a elektřiny. Naopak klesl význam textilní výroby, kterou nahradilo odvětví kovoprůmyslu složené z elektrotechniky, výroby obráběcích strojů a automobilů (Jakubec, 2008).

Naopak tomu bylo v průmyslové výrobě. Nejistou pozici měli i exportéři na nově dobytých trzích. Tuzemský průmysl nebyl tak technologicky vyspělý, aby mohl konkurovat výrobkům z ekonomicky vyspělejších západních zemí. Konkuroval jen levnější pracovní silou, malosériovou výrobou a neporuchovostí výrobků. Problémem bylo dosažení dlouhodobého úvěru u bank, kvůli jejich malé kapitálové síle. Konjunkturu společně s celohospodářským

rozvojem, restrukturalizaci a budování republiky definitivně zastavila Velká krize. Ta přišla se zpožděním a o to hlubší měla dopad. Propad exportu zejména s textilem, cukrem, chmelem, dřívím, sklem a keramikou byl první vlnou. Jako další nastala v roce 1931 úvěrová a měnová krize a o rok později se propadla průmyslová výroba o 40 %. Nejvíce krize zasáhla právě exportní odvětví, a naopak nejméně zasáhla elektrárenský, chemický a potravinářský průmysl. V roce 1935, kdy dosáhla krize v Československu dna byl domácí produkt o 20 % nižší než v roce 1929. Nastalé oživení a rozvoj ale utnul vzestup nacismu v sousedním Německu. Byl přerušen příliv zahraničního kapitálu, a naopak i český kapitál, který byl potřebný pro modernizaci výroby a další infrastrukturní projekty odtékal do zahraničí, zejména Švýcarska, Francie a Velké Británie. S nástupem Hitlera k moci se zhoršil vztah mezi českými Němci a Čechoslováky a vedl k radikalizaci Sudet. Ve srovnání s ostatními státy světa se Československo podle národního důchodu na hlavu umístilo na 17. místě na světě. Vzhledem k tomu, že Slovensko bylo hlavně agrárním hospodářstvím a nacházelo se na jeho území pouze kolem 10% celé průmyslové kapacity Československa, ekonomická vyspělost na hlavu v českých zemích by byla daleko vyšší než celorepublikový průměr. Právě kvůli této nerovnosti se začal později komplikovat i vztah Čechů a Slováků. V tabulce níže můžeme vidět srovnání s vybranými zeměmi světa (Vintrová, 2006).

Tab. 2.3: Národní důchod vybraných zemí v průměru let 1925 - 1934 v USD

	HND / obyvatele	HND celkem
USA	1397	65870
Kanada	1380	5248
Velká Británie	1069	21854
Austrálie	956	2466
Nizozemsko	855	2624
Francie	694	12650
Německo	646	17580
Španělsko	628	5290
Belgie	600	2033
Rakousko	511	1442
ČSR	455	2815
Finsko	380	473
Polsko	359	3428

Itálie	338	5245
Rumunsko	243	1471

Zdroj: R. Vintrová, Historické předpoklady a reálné perspektivy konvergence české ekonomiky k Evropské unii, 2006 – vlastní zpracování

V hodnotě průmyslové výroby na obyvatele se Československo pohybovalo kolem 12. místa na světě a s podílem 1,7 % celosvětové průmyslové výroby dokonce na 10. místě.

Po událostech v roce 1938 se obnovený pozvolný růst po velké hospodářské krizi opět zastavil. Mnichovská dohoda, odstoupení pohraničních oblastí, ztráta průmyslových center na severu Čech a skoro 5 milionů obyvatel, udělalo z Československa opět agrárně-průmyslový stát. Ve vzájemném obchodě byly uměle navyšovány ceny „německého“ zboží, a přitom stlačovány ceny za zboží vyrobené v protektorátu Čechy a Morava. Vnucen byl i nereálný kurz koruny k marce, při kterém české obyvatelstvo zchudlo zhruba o třetinu. Následně v roce 1939 nastaly další změny, které uvrhly Československo do ještě větší závislosti na Německu a zásadně bylo integrováno do jím budovaného velkoprostorového hospodářství. Do strategických podniků byly dosazováni němečtí důvěrníci, kteří měli značné pravomoci v řízení podniku. Započala germanizace českého území. Říšská banka si vynutila devizy za 15 milionů Kč a zlato o hmotnosti 14 tun. Za 6 let pak celkem získala Říše z Československa skoro 43 tun měnového zlata. Zavedlo se válečně řízené hospodářství, židovské podniky byly arizovány, zahraniční obchod se omezil převážně na Německo a některé státy Balkánu. Pod nátlakem byly nuceny české podniky prodávat jejich akcie. Na konci války byla úroveň německého kapitálu v podnicích desetkrát vyšší než na začátku války. Došlo k hromadnému zabrání židovského majetku a zemědělské půdy, akcie, cenné papíry a drahé kovy byly podstoupeny k nucenému odprodeji za čtvrtinovou cenu.

Česky osídlené území Čech a Moravy mělo být po válce uměle naředěno německým obyvatelstvem, někde se za tímto účelem dokonce vystěhovaly celé vesnice a obce a zabíraly se hospodářské a zemědělské usedlosti. Česká otázka měla být úplně dokončena také po válce. Perzekucím, uvězněním a popravám se ale nevyhnula česká inteligence, vysocí důstojníci, diplomaté, vědci nebo profesori a studenti vysokých škol. Některé skupiny byly úplně vyhlazeny. Nacistický režim si v tehdejším Československu vyžádal 360 000 obětí (Jakubec a spol., 2008).

2.7 Období 1945 až 1989

Období 2. světové války zanechalo na československé společnosti hluboké následky, jak materiální, tak duševní. Nejen samotná válka, která sama o sobě byla ničivou událostí pro celou Evropu, ale pro Československo mnohem zásadní poválečné uspořádání, kdy jsme byli vtaženi do sféry vlivu Sovětského svazu. Bipolární rozdělení světa uvrhlo Československo za železnou oponu a izolovalo ho na celých 50 let od vyspělejší části světa. Zahraniční obchod byl přeorientován ze západních trhů na východní, mezi kterými bylo Československo nejvyspělejší zemí. Z toho mohlo dočasně profitovat, když se mu opět otevřel velký trh pro svou produkci jen s minimální konkurencí. Levně byly v rámci Východního bloku dováženy základní suroviny zejména pro hutní a ocelářský průmysl, strojí, automobilový a obuvnický. V rámci RVHP byl Československý průmysl kvůli jeho dobré základně přeorientován hlavně na těžký průmysl. Objem vyrobené oceli na obyvatele předčil v období kulminace i oblasti jako Porúří se 700 kg na obyvatele nebo Švédsko s 500 kg na obyvatele. V tehdejším Československu připadalo na jednoho obyvatele 1 tuna oceli. Aby se dosáhlo takové úrovně, mobilizovaly se zdroje z jiných sektorů ekonomiky. Služby byly výrazně potlačovány a jejich pracovníci byli přeškolení na strojaře, hutníky a ostatní potřebné profese. Rekordní byla i výstavba bytů. V 80. letech se postavilo průměrně 110–150 tisíc nových bytů ročně. Takové úrovně se nikdy předtím ani potom už nedosáhlo.

Podstatné zaostávání za vyspělými státy světa se dalo pozorovat už při materiálové a energetické náročnosti výroby. Nedostatečná modernizace a nízká efektivita centrálního plánování byla typická pro země RVHP. Pro představu průměrná energetická náročnost na 1 mil. \$ HDP představovala ve vyspělých zemích 484 tun měrného paliva a 31 tun oceli. V zemích RVHP byla spotřeba paliva 818 tun a 69 tun oceli. Uspěť na trzích západních ekonomik bylo čím dál tím složitější. To odrážel přesunu zahraničního obchodu a orientace na ostatní země RVHP. Podíl obchodu s vyspělými kapitalistickými ekonomikami činil v roce 1960 pouhých 18 %, zatímco obchod se zeměmi Východního bloku tvořil 72 %. Po ropných šocích v 70. a 80. letech řada zemí západní Evropy urychleně restrukturalizovala své ekonomiky směrem k technologicky náročnější a ušlechtlejší produkci. Země Východního bloku naopak za tímto trendem stále více a více zaostávaly. Náročnost na lidské zdroje vyřešil přesun pracovníků z primárního sektoru ekonomiky. V roce 1948 pracovalo v zemědělství a těžebním průmyslu 2,3 milionu pracovníků, kdežto v roce 1990 to byl necelý 1 milion. Oproti vyspělým ekonomikám zaostával i terciární sektor, který zaměstnával jen asi okolo 40 % podílu pracovníků v ekonomice. Vysoký růst za období 1948–1989 zaznamenal obor strojnictví a

gumárenství, kdy se produkce zvýšila až 40násobně. Ostatní odvětví lehčího průmyslu vzrostla o 4 až 8násobek své produkce z roku 1948. (Vintrová, 2004).

2.7.1 Ekonomická úroveň Československa za socialismu

Kapacity hospodářství neutrhly během války takové ztráty jako mnoho jiných zemí a činnost mnoha podniků mohla být tak hned obnovena. Po vyhlášení Košického vládního programu, který znamenal zabavení a konfiskaci veškerého majetku Němců, Maďarů, vlastizrádců a kolaborantů ve prospěch státu, začala vlna znárodnění a začátek centrálně řízené ekonomiky. Po státním převratu v únoru 1948 komunistickou stranou bylo hospodářství založeno na velitelském přístupu a politický režim se změnil v totalitní diktaturu. Ještě na začátku socializace české společnosti si drželo Československo přední příčku mezi středně vyspělými zeměmi světa a spolu s NDR mezi nejvyspělejší v rámci zemí RVHP. I přes výraznou industrializaci a masivní investice, které byly na konci 70. let v Československu v poměru na hlavu nejvyšší, se rozdíl mezi jednotlivými státy ve Východním bloku zmenšovaly.

Tab. 2.4: Národní důchod na obyvatele v letech 1978 a 1983 v rublech a PPP

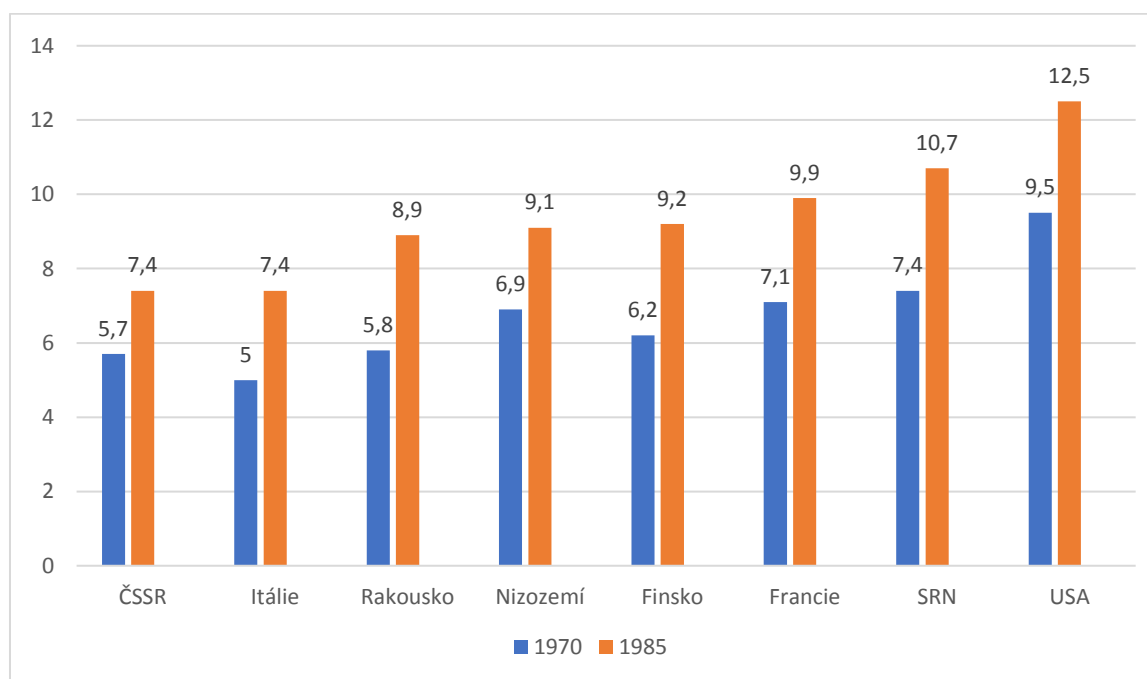
	1978	1983
NDR	2 368	2 598
Československo	2 148	2 497
Maďarsko	1 997	2 268
Bulharsko	1 733	2 241
SSSR	1 633	1 983
Rumunsko	1 850	1 917
Polsko	1 915	1 843

Zdroj: R. Vintrová. Historické předpoklady a reálné perspektivy konvergence české ekonomiky k Evropské unii, 2006 – vlastní zpracování

Nutno podotknout, že při srovnání akumulovaného národního bohatství Československo s jeho historicky dlouhodobou průmyslovou základnou a tradicí předstihovalo ostatní čerstvě industrializované země RVHP ještě větším rozdílem než při srovnávání tehdejších údajů ekonomických výkonností.

Horší je to v porovnání ve vztahu k vyspělým tržním ekonomikám. Tam se rozdíl v úrovni ekonomické výkonnosti naopak stále zvětšoval. “Ekonomická úroveň Československa za rok 1985 je oceněna shodně jako v Itálii, na téměř 60 % k nejvyspělejším USA, kolem 70 % SRN a Švýcarska, 75 % Francie a Švédska, 80 až 83 % ve vztahu k předním evropským ekonomikám Nizozemí, Finska a Rakouska a na 86 % v poměru k tehdy více zaostávajícímu Spojenému království (Vintrová, 2006).“

Graf 2.3: HDP na obyvatele v PPP v letech 1970 a 1985, v tisících IS

Zdroj: R. Vintrová. Historické předpoklady a reálné perspektivy konvergence české ekonomiky k Evropské unii, 2006 – vlastní zpracování

I když uvedená srovnání nevypovídají o nějakém drastickém zaostávání nebo propadu úrovně, nelze brát tyto odhady za objektivní a vykazující skutečnou úroveň ekonomik. Předně je srovnáváno centrálně plánované hospodářství, které kvalitativně svými výrobky a veřejnými službami nemohlo těm západoevropským fakticky konkurovat. Celkový produkt vytvořený v zemích RVHP měl na domácím izolovaném prostředí svou poptávku a tím i plnohodnotné docenění. Podle dalších výzkumů mezinárodních institucí se v období transformační krize HDP na obyvatele v PPP již samostatně České republiky nacházelo v roce 1993 v poměru k Rakousku na 44 % a na Slovensku na 30 % úrovně Rakouska (Vintrová, 2006).

Násilná socialistická industrializace československé ekonomiky a jednostranné zaměření na těžký průmysl a strojírenství znamenaly mnohem obtížnější přebudování

ekonomiky a přechod na principy tržně řízené ekonomiky, než tomu bylo v jiných zemích Východního bloku, které neměly tak silně předimenzovaný průmysl. Transformační proces se mohl naplno rozběhnout po sametové revoluci v listopadu 1989, kdy byla ukončena vláda totalitní komunistické strany a směřování Československa nabralo opět západního směru.

3 Strukturální změny v české ekonomice po roce 1989

Po politických otřesech na konci 80. let a pádu berlínské zdi přišly kromě výhledů na lepší zítřky i problémy pro všechny tranzitivní země bývalého Východního bloku, včetně nejvyspělejších z nich, za které bylo považováno Československo a NDR. Zhroucením společného trhu přišli výrobci v oblasti těžkého průmyslu a částečně i lehkého o značnou část svého odbytu právě v zemích SVE. Aby země obstála v novém mezinárodním konkurenčním prostředí, bylo nutné provést i celou řadu institucionálních změn v rámci celkové restrukturalizace přeindustrializované ekonomiky a provádění fiskálních a monetárních opatření hospodářské politiky.

3.1 Politický vývoj v letech 1989-1993

Po nových demokratických volbách v roce 1990 zvítězilo na české straně Občanské fórum. Jeho předsedou se později stal Václav Klaus, který byl v té době ministrem financí. Oproti gradualistům, kteří prosazovali postupné změny v liberalizaci, byl Klaus pro tzv. šokovou terapii, tedy rychlou a razantní transformaci. Stejně rychlá měla být i privatizace státního majetku v podobě kuponové privatizace. Současně ale nebyla na uvolněném tržním prostředí a v bankovním sektoru, který hojně poskytoval úvěry, dostatečně rychle prováděna regulační opatření a dohled. Pomalé zlepšování právního prostředí a neochota budovat instituce vedlo k nárůstu korupce a za důsledek to mělo i rozkrádání nově zprivatizovaného, ale většinou ještě nezaplacenému majetku jejich majiteli. Po pomalejším průběhu privatizace volali i poslanci na Slovensku, kde měla šoková terapie mnohem výraznější dopad na nezaměstnanost než v Česku. Další řádné volby v roce 1992 vyhrála v ČR koalice středopravých stran v čele s ODS, která prosazovala pokračování rychlého procesu privatizace a razantních změn. Na Slovensku vyhrálo Hnutí za demokratické Slovensko v čele s Vladimírem Mečiarom. Názorové rozchody, neochota poslouchat příkazy z Prahy, jiné vnímání komunistického režimu, snaha o větší samostatnost Slovenska a fiskální transfery, které byly dlouhodobě odváděny ve výši 4 %

českého HDP na Slovensko, to všechno vedlo k tomu, že 1. ledna 1993 se stát rozdělil na dvě samostatné republiky (Židek, 2006).

3.2 Transformační kroky

Prvním krokem v celkovém procesu přechodu k tržní ekonomice bylo třeba vybrat variantu transformace. Panovaly 3 hlavní názorové proudy.

- tzv. třetí cesta – zlepšit stávající zavedené systémy, posílit roli trhu v rámci plánované ekonomiky, vytvořit konkurenci mezi podniky, potlačit monopolizaci a zrušit dotace neefektivním podnikům
- sociálně-tržní hospodářství – navazovalo na keynesiánství, dominantní role státu, prioritou je zaměstnanost
- liberální hospodářství – co nejmenší role státu, minimální zásahy a nízká míra inflace

O tom, co jednotlivé varianty přesně vymezují a jak by měly znít přesné definice, se stále vedou spory. Důležité však je, že panovala obecná shoda a tou bylo, jak řekl V. Klaus: „*Dosažení moderní tržní ekonomiky, založené primárně na soukromém vlastnictví a na tvůrčí iniciativě svobodných občanů*“. Právě jeho vůlí byla bez jakéhokoliv kompromisu zvolena třetí varianta (Židek, 2006).

Jak uvádí (Holman, 2000), „*V rámci liberální strategie je prvotní vytvoření tržních podnětů v podobě provedení základních systémových změn, jako je liberalizace trhů a privatizace. Pokud dojde k vytvoření trhu bez ustálených pravidel a institucí, jak předpokládá liberální přístup, pak je velmi pravděpodobné, že se subjekty budou chovat nežádoucím (amorálním) způsobem.*“ Skutečnost, že v prvních letech vlády V. Klause byl tvořen právní rámec a ostatní instituce pro správné fungování trhu jen pomalu, kritizoval v té době i tehdejší prezident Václav Havel.

Zvolená strategie měla zabránit několika hlavním negativním projevům, které by bez šokové terapie nastaly po cenové liberalizaci. Tehdejší struktura podniků se podobala monopolní a obava z neomezeného zvyšování cen byla na místě. Vyšší ceny by vedly přes navyšování mezd k inflační spirále a situace by mohla dospět k hyperinflaci, kterou trpělo Polsko. Dalším problémem byla liberalizace zahraničního obchodu, z kterého by vznikl tlak na devaluaci koruny, růst importních cen a následný růst inflace. Tento začarovaný kruh se rozhodla vláda řešit restriktivní hospodářskou politikou a po několika devalvacích koruny zafixovat směnný kurz na 28 Kč / 1 USD.

Významným datem se stal 1. leden 1991, kdy došlo k liberalizace cen většiny zboží a zahraničního obchodu. Z uvedených obav z inflačních tlaků zavedla vláda silnou restriktivní fiskální i monetární politiku. Rozpočet byl plánovaný jako přebytkový, došlo k zastavení dotací pro podniky, které v roce 1989 tvořily až 19 % celkového HDP Československa. Z obavy z prudkého nárůstu dovozu se stanovila dovozní přírážka ve výši 20 %. Velmi silně restriktivní byla i monetární politika centrální banky. Její neznalost systému tržního hospodářství a obavy z inflační spirály byly důvodem k zavedení takových opatření, které se v rozvinutých ekonomikách zaváděly jen v mimořádných případech (Židek, 2006).

Tab. 3.1: Tempa růstu HDP v zemích V4 v %

	ČR	Slovensko	Polsko	Maďarsko
1990	-1,2	-2,5	-11,6	-3,5
1991	-14,2	-14,5	-7,6	-11,9
1992	-6,4	-6,5	2,6	-4,3

Zdroj: I. Jakubec a spol., Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992, 2008

3.2.1 Privatizace

Rok 1991 byl významný také jako rok, kdy se spustila privatizace. Formou aukcí a dražby se spustila již 26. ledna malá privatizace, která se týkala převážně malých prodejen, provozoven a restaurací. Celkem bylo privatizováno v České republice přes 22 tisíc jednotek za celkovou cenu 30 mld. Kč. Průběh privatizace realizoval a výnosy z ní inkasoval Fond národního majetku. Prostředky z ní získané neplynuly do státního rozpočtu, ale byly využívány na položky jako likvidace ekologických zátěží, k transformaci a stabilizaci bankovního sektoru nebo k posílení zdrojů nemocenského, důchodového a zdravotního pojištění (Židek, 2006)

Novelou zákona o zrušení Fondu národního majetku z prosince roku 2018 má poslanecká sněmovna nyní de facto pravomoc nakládat se zbylými prostředky ve výši 22 mld. Kč libovolným způsobem. Důležité je zmínit, že do fondu průběžně plynou každý rok příjmy z dividend ČEZu a výnosy z jiných vlastnických podílů a tyto prostředky měly být nadále využívány k financování výše uvedených položek (iDnes, 2018).

Masová privatizace byla spuštěna ještě téhož roku. Mezi ekonomy vládly obavy, aby nedocházelo k předprivatizační agonii, tedy procesu, kdy manažeři podniků při pomalém tempu privatizace začnou rozprodávat aktiva státních podniků svým vlastním nebo spřáteleným podnikům. Z toho důvodu byla zvolena forma rychlé privatizace. Že se jednalo o podstatně

významnější část dokazují i celkové příjmy, které stát vybral. „Jednou z metod velké privatizace byla přitom privatizace kupónová, která byla zahájena před dvaceti lety, 1. října 1991, prodejem kupónových knížek a známek. Celkem od roku 1991 příjmy na zvláštním účtu velké privatizace činily téměř 742 miliard korun a výdaje přes 737 miliard korun“ (finance, 2011)

Mnozí se shodují, že “česká cesta“ kuponové privatizace, kdy nebyl v české společnosti dostatek kapitálu a soukromých úspor, byla vcelku vhodným řešením, jak ponechat podniky v domácích rukou. Výsledkem byla ale roztržštěná struktura velkého množství minoritních “akcionářů“ určitého podniku, bez jakýchkoliv zkušeností s tržním prostředím. Jak ale tvrdí Myant, “rozptýlené vlastnictví podle vzoru VB a USA může být efektivní, ale jen tehdy, je-li zajištěno silným právním rámcem, které chrání zájmy všech akcionářů. Nebo koncentrované vlastnictví, typické pro většinu západní Evropy, může být efektivní s méně přísnou právní regulací.“ A právě v tom můžeme spatřovat české rozptýlené vlastnictví spolu s nedostatečným právním rámcem jako za neschopnost implementovat tržní systém pořádně. Jak ale autoři kuponové privatizace uvádějí, efektivní řízení podniku jde jen tehdy, pokud se manažeři zodpovídají konkrétním vlastníkům. Od počátku bylo tedy cílem, aby vlastnictví postupně přešlo do koncentrované podoby (Myant, 2013).

Další průběh privatizace probíhal standardními způsoby jako prodej přímému zájemci, vyhlášení veřejné aukce, transformací na akciovou společnost a následný prodej akcií investorům nebo také restitucí původním vlastníkům.

Tab. 3.2: Struktura české privatizace do roku 1999

Metoda privatizace	Mil. Kč
Veřejná aukce	8 220
Veřejná soutěž	322 58
Přímý prodej	658 84
Bezúplatný převod	665 18
Kupónová privatizace	332 825
Převod na a.s.	424 362
Restituce	100 000
Celkem	1 030 067

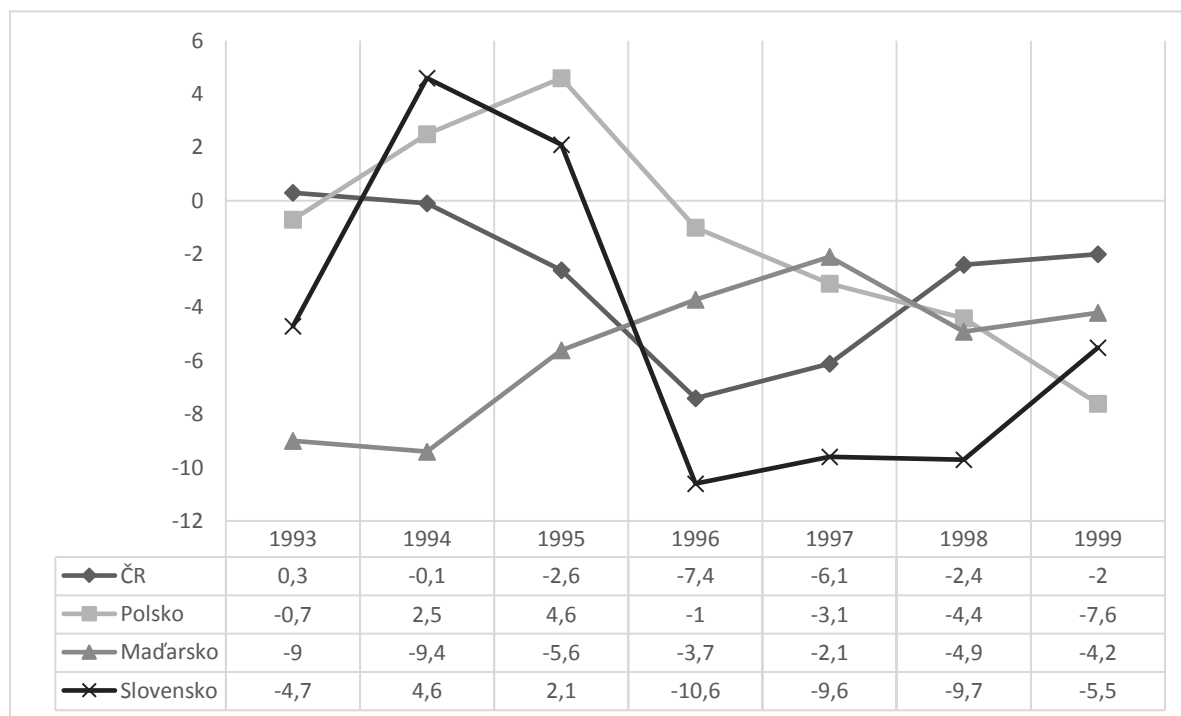
Zdroj: Změny ekonomického prostředí a jejich dopad na podniky v procesu připojování ČR do EU, 2003

3.2.2 Zahraniční obchod a PZI

Zahraniční obchod se po roce 1989, i kvůli rozpadu RVHP v roce 1991, zcela přeorientoval z východních trhů, kam původně směřovaly výrobky s vyšší přidanou hodnotou, na trhy západní, odkud jsme naopak vyspělejší technologická zařízení dováželi. Všechny zásadní kroky se realizovaly již v prvních letech transformace. V roce 1990 byla devalvována měna ze 14 Kčs/USD na 28 Kč/USD, průměrná hodnota cel snížila na 5 %, vytvořil se nový celní sazebník tak, aby nedocházelo k porušování pravidel GATT a po podepsání asociační smlouvy s Evropským společenstvím bylo liberalizováno 70 % českého vývozu a asymetricky bylo uvolněno 25 % vývozu z ES do Československa. Dovážely se převážně komodity jako stroje, dopravní prostředky, průmyslová a výpočetní zařízení. Opačným směrem proudily zejména suroviny, ocel a výrobky z ní, paliva a polotovary.

Zhruba v polovině 90. let se dostávala obchodní bilance do deficitu, a to do výše 7 % HDP. Na podporu českého exportu byla vytvořena Česká exportní banka. Už v roce 1992 byla založena Exportní a garanční a pojišťovací společnost na podporu vývozu českých výrobků, zboží a služeb. Výrazné schodky obchodní bilance vykazovaly i ostatní státy SVE, které prodělávaly restrukturalizaci svého hospodářství a které proto dovážely důležité stroje a zařízení k tomu nezbytné (Židek, 2006).

Graf 3.1: Podíl salda běžného účtu na HDP jednotlivých zemí v letech 1993-1999

Zdroj: Transformace české ekonomiky, Židek, 2006 – vlastní zpracování

Záporný trend se podařilo zvrátit začátkem nového tisíciletí. Exportérům nahrával dlouho držený fixní kurz k dolaru a nízké mzdové náklady. Konkurenční výhodě se některé státy začaly bránit a přijímaly antidumpingové protiopatření. I přesto již od roku 1992 dosahoval podíl obchodu s vyspělými zeměmi skoro 70 %, z toho bylo Německo nejdůležitějším obchodním partnerem.

Postupně se změnila i komoditní struktura. V průběhu 90. let klesal podíl vývozu sofistikovanějších výrobků, které se neprosadily na vyspělejších trzích, a naopak narůstal podíl polotovarů a surovin. Tento trend se dokázal u některých výrobků v automobilovém, strojním a v oborech výpočetní techniky zastavit. Značná část podniků, aby se vůbec prosadila v konkurenčním prostředí, se stala dodavateli nebo subdodavateli s nižší přidanou hodnotou podnikům v zahraničí, kde se kompletoval finální výrobek (Židek, 2006).

3.2.3 Přímé zahraniční investice

PZI jsou charakterizovány jako vklady zahraničních investorů do českých podniků, které představují alespoň 10 % základního kapitálu nebo 10 % hlasovacích práv nebo jako vlastní realizace produkční kapacity. Pozitivem zahraničních investic, kromě zvýšení zaměstnanosti, přílivu know-how a moderních technologií, je v transformujících zemích urychlení hospodářského rozvoje země. Naopak v budoucnu, jak je patrné v České republice, se dá očekávat repatriace zisků a dividend do domovské země, kde mají tyto společnosti sídlo.

Kumulovaná hodnota PZI v České republice v roce 2003 dosáhla 1,2 bilionu korun. V témže roce a tedy na konci transformačního období, pokud to tak můžeme brát, působilo v ČR 55 tisíc firem se zahraničním podílem, které měly 1200 výrobních závodů. K největším zahraničním společnostem působícím v ČR se řadily Telefonica, Volkswagen, ABB, Continental, Philip Morris, Ford, Siemens, Nestlé a další. Do služeb směřovalo 54 % všech investic, do průmyslu celkem 44 %, především do zpracovatelského asi 36 % celkových investic. Až 70 % českého exportu tvořily ke konci roku 2001 právě zahraniční společnosti a zaměstnávaly 280 tisíc zaměstnanců, napojeno na ně bylo pak dalších 10 tisíc českých firem které zaměstnávaly přes 500 tisíc zaměstnanců (czso.cz, 2019).

Výrazný příliv investic byl především od roku 1998, kdy vláda v čele s Milošem Zemanem zavedla investiční pobídky. Podmínkou pro získání byla investice do výroby, ve které bude alespoň polovina výrobních strojů z kategorie hi-tech, musí jít o novou výstavbu nebo modernizaci původní výrobní kapacity. Zásadní podmínkou byl ale minimální objem investice,

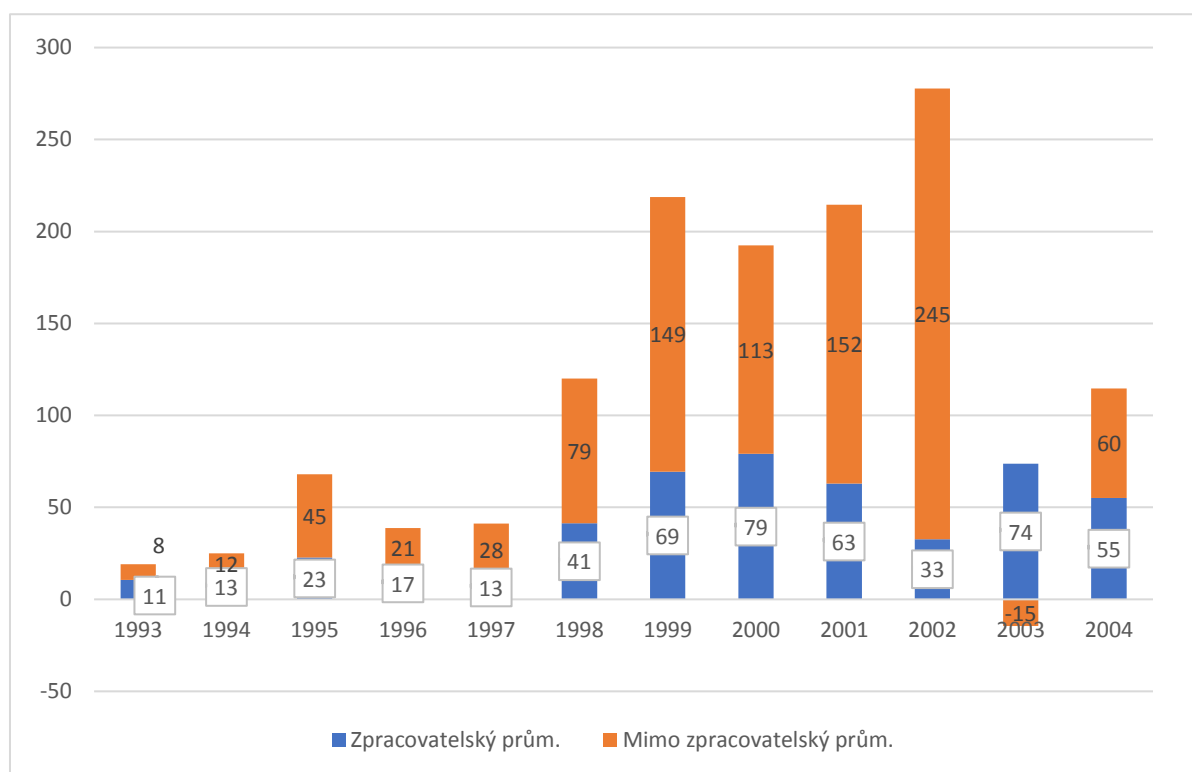
který byl stanoven na 25 milionů dolarů. Za těchto podmínek byly pobídky formou daňových úlev, grantů na pracovní místo, slevy na prodej půdy a podpora při budování infrastruktury, opět určeny převážně velkým zahraničním společnostem s větším kapitálovým zajištěním než domácím hráčům (Žídek, 2006).

Sporná je i konečná alokace investic. Z detailní analýzy statistických dat z let 1997 až 2002 vyplývá, že zahraniční investice směřovaly z větší části do odvětví méně technologicky náročných. Do odvětví považovaných za hi-tech, jako výroby kancelářských strojů a počítačů, radiových, televizních a spojových zařízení investovaly zahraniční společnosti jen malé částky.

V současnosti se hi-tech výrobky podílejí 15 % na celkovém exportu. Podíl narůstal zhruba do roku 2008, od této doby podíl těchto výrobků na exportu osciluje kolem této úrovně a nijak výrazně se nezvyšuje (czso.cz, 2019).

Celková kumulovaná hodnota zahraničních investic v ČR je ke konci roku 2017 ve výši 3,32 bilionu korun. Jedná se o meziroční zvýšení o 102,5 mld. korun. Objem dividend vyplacených v roce 2017 mateřským společnostem do zahraničí dosáhl 258,4 mld. Kč. Zatím rekordně se zvýšila i hodnota českých přímých investic v zahraničí. Stav tuzemských přímých investic v zahraničí se ke konci roku 2017 v porovnání s předchozím rokem zvýšil o 191,0 mld. Kč a dosáhl 689,1 mld. Kč. Nárůst investic byl tvořen především zvýšením stavu základního kapitálu a reinvestovaného zisku, a to především ve finančnictví a pojišťovnictví. Nejatraktivnější destinace pro investice jsou Nizozemí, Lucembursko a Kypr (czso.cz, 2019).

Graf 3.2: Příliv PZI do ČR v období 1993-2004 v mld. Kč

Zdroj: MPO, 2005

Významný příliv PZI do ČR byl zaznamenán již před samotným vstupem do Evropské unie. Důvodem byla hlavně řada reforem spojených s přejímáním evropského práva a zlepšením podnikatelského prostředí, které se stalo pro zahraniční společnosti důvěryhodné a atraktivní.

3.2.4 Bankovní sektor, jeho krize a následná privatizace

Stabilita a robustnost bankovního sektoru je pro rozvoj tržního hospodářství zásadní, a právě banky jsou jeho páteří. Aby docházelo k přeměně naspořených prostředků na investice, je klíčové, aby byla zajištěna funkčnost celého systému. Neznalost managementu bank, bankovních regulátorů a členů ČNB tržního prostředí, spolu s nedostatečnou legislativou a bankovní kriminalitou nakonec zapříčinila vznik krize v bankovním sektoru.

Zpočátku transformace rostl počet nově založených bank, kterým byla udělena licence jednak kvůli potřebě poskytování úvěrů, které byly nezbytné pro průběh privatizace a také za účelem zvýšení konkurence na bankovním trhu. Zpočátku bylo podmínkou pro založení banky složení základního kapitálu ve výši 50 milionů korun. Později se pravidla zpříšňovala a v roce 1993 musel být složen kapitál už ve výši 500 milionů korun. Problémy, jakými byly vysoká

zadluženost státních podniků a jejich neschopnost splácet úvěry, lehkomyšlné schvalování úvěrů a částečně i nezákonné nadlimitní úvěry vlastním akcionářům bank, vedly k první krizi a nucené správě několika bank. Podíl špatných úvěrů dosáhl v roce 1994 až 38 % a ČNB vyhlásila konsolidaci bankovního sektoru. Ta měla zbavit banky špatných a už nedobytných úvěrů a následně je pomoci kapitalizovat tak, aby se jejich kapitálová přiměřenost zvedla z původního 1 % na doporučených 8 % (Židek, 2006).

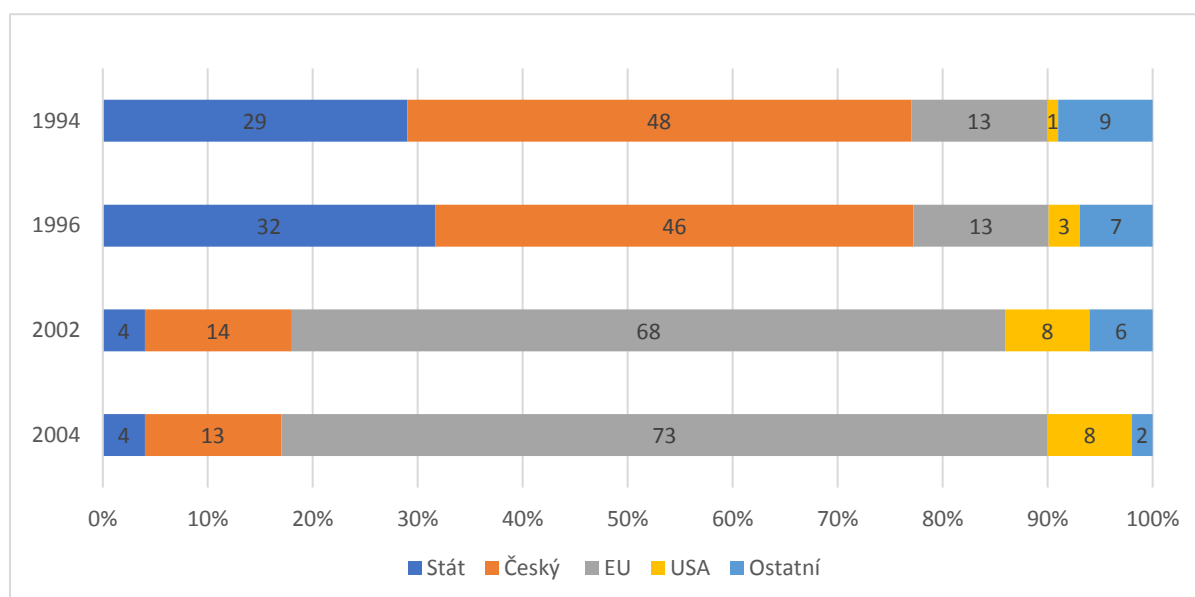
Problémy se později přesto začaly vyskytovat i u ostatních bank a mnohým z nich byla odebrána licence nebo jim byla nařízena nucená správa. V rámci stabilizace bankovního sektoru byl vyhlášen druhý konsolidační program, při kterém došlo k podstatnému zpřísnění pravidel pro vydávání licencí a regulačních pravidel. Celkovou nápravu systému měl dovést Stabilizační program, během kterého docházelo ke zpětnému odkupu nekvalitních aktiv bank Českou finanční na dobu 7 let. Banky tak získaly dostatečnou finanční rezervu a akcionáři mohli navýšit základní jmění bank.

Předchozí nápravná opatření a očištění bank od nekvalitních úvěrů byla prvním krokem, který měl vést k dokončení transformace finančního systému a tím měla být privatizace státních bank. Zásadní byla privatizace 5 největších bank, které kumulovaly přes 80 % bilanční sumy bankovního sektoru. Byly jimi Komerční banka, Česká spořitelna, Investiční a Poštovní banka, Československá obchodní banka a Živnostenská banka (Fichtnerová, 2016).

Proč se nejprve vláda neuchýlila k privatizaci státních bank, restrukturalizací jejich vedení by zajistila obezřetnější chování a tím by se zabránilo neuváženému úvěrování předlužených podniků a zamezovalo se podvodnému chování některých účastníků, je dodnes předmětem sporů. Jak tvrdí Weigl, *“Předčasná privatizace bank v první polovině 90. let, jejíž neuskutečnění dnes stále mnozí předhazují tehdejšímu premiérovi jako zásadní chybu, byla nereálná. Stát tehdy neměl prostředky na očištění bank, které investoři požadují, a je nepochybné, že v turbulentních dobách vrcholící transformace a masové privatizace by zahraniční investoři byli ochotni financovat český firemní sektor ještě v menší míře”* (Klaus.cz, 2006).

Graf 3.3: Vlastnická struktura bank v ČR v letech 1994 až 2004 v %

Zdroj: ČNB, Výroční zprávy 1996 a 2004

Nárůst podílu zahraničních bankovních domů nebyl jen důsledkem převodu vlastnictví ze státu na nové, zahraniční investory. Od roku 1990 zde vznikaly zcela nové pobočky zahraničních bankovních společností.

Bankou, se kterou byla spojena problémová privatizace, byla Investiční a Poštovní banka (IPB), kterou získala skupina Nomura. Společnost neměla zájem banku nijak restrukturalizovat, pouze získat široké portfolium podniků vlastněných bankou. Stát ji odprodal velmi levně na jaře 1998 za pouhé 3 mld. Kč s příslibem, že Nomura navýší kapitál banky o 6 mld. Kč. Zvláště pokud přihlídneme na fakt, že ještě v roce 1995 tvořil podíl IPB na vkladech 16 % všech vkladů v ČR v hodnotě 139 mld. korun. Pro představu, Komerční banka byla prodána v roce 2001 Societe General za 40 mld. korun, za 52 % akcií České spořitelny zaplatila rakouská Erste Bank 19,3 mld. korun a 65 % akcií ČSOB prodal stát nizozemské KBC za 40 mld. korun. Nízkou cenu lze zdůvodňovat probíhající bankovní krizí a skutečností, že banka měla 20 % klasifikovaných úvěrů. Na druhou stranu, lze kritizovat ocenění hodnoty banky. Jak tvrdí Weigl *“...stát při privatizaci bank přistoupil na princip prodeje minulých ztrát, nikoliv budoucích výnosů, jak je všude obvyklé. Jenom tak lze vysvětlit to, že byl např. v případě České spořitelny schopen prodat za několik málo miliard očištěnou banku ovládající více než třetinu trhu s obrovským výnosovým potenciálem, ještě skandálněji postupoval po pádu IPB, kdy banku se státní garancí všeho myslitelného předal novému nabyvateli za jednu korunu.”* V průběhu recese v roce 2000 se stala IPB nesolventní a byla na ni uvalena nucená správa. Banku IPB

převzala ČSOB za pouhou 1 korunu, a navíc se státní garancí na pokrytí očekávaných ztrát až do výše 160 mld. korun (Klaus, 2006).

Jisté je, že i v bankovním sektoru nabýval duální charakter ekonomiky, kdy na jedné straně jsou velcí a silní zahraniční hráči pobízeni státními garancemi a úlevami a na straně druhé stojící “chudí” domácí podnikatelé, kteří většinou na štědré státní pobídky nemohou nebo ani nemají šanci dosáhnout.

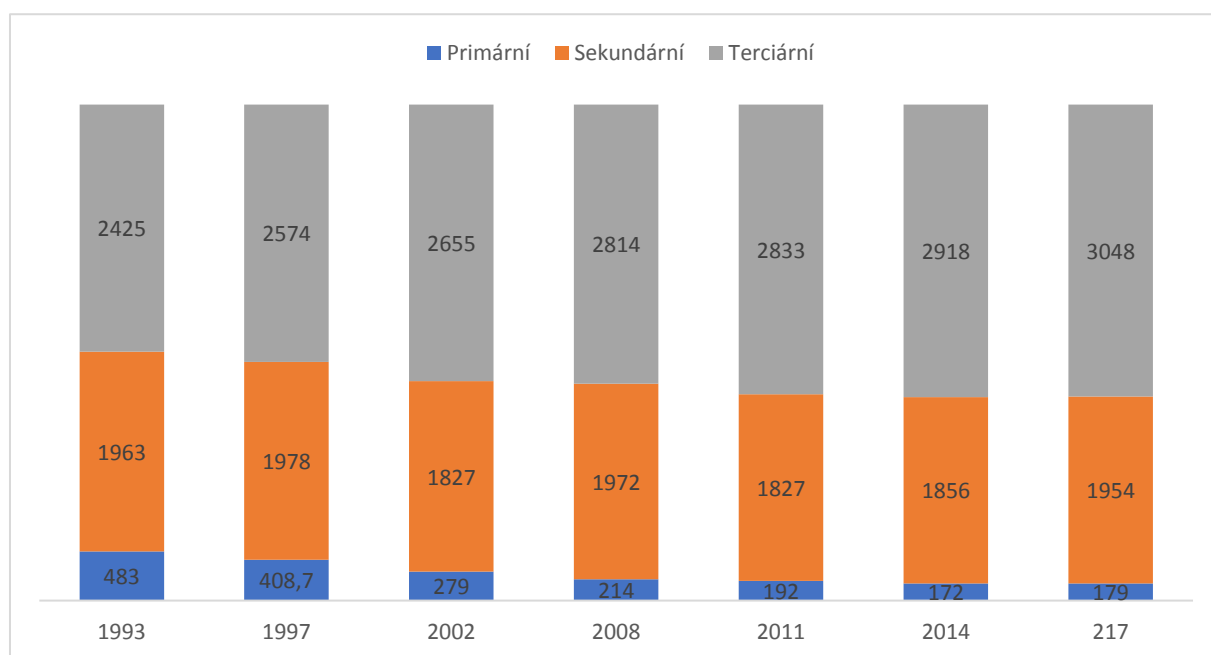
Odhadované náklady na sanaci bankovního sektoru se různí. Zisk z privatizací bank se uvádí ve výši 112 mld. korun, kdežto náklady na ozdravení jsou odhadnuty podle *Ročenky HN* (2001) na 330 mld. korun, podle *Myanta* (2003) na 300 mld. korun a *Žižka* (2003) odhaduje náklady až na 500 mld. korun. Ztráty je ale nutné brát jako nutné náklady transformace (Židek, 2006).

3.2.5 Restrukturalizace ekonomického prostředí

Otázka ohledně restrukturalizace nezněla ohledně nutnosti, ale o tom, zda se má provádět před privatizací nebo až po ní. Tedy jestli restrukturalizaci podniků má provádět stát a posléze podnik privatizovat, nebo se má tento proces nechat až na nových vlastnících. Nakonec převládl názor, že stát není schopen provést správně změnu struktury vedení podniků, protože kdyby byl schopen tuto změnu provést, nemusel by poté podniky privatizovat, ale zvládl by je úspěšně a efektivně řídit. Navíc se nedá předpokládat, že by státní úředníci, kteří předtím rozhodovali o centrálním plánování, plně rozuměli a pochopili smysl fungování tržního hospodářství. Klasickým příkladem průběhu transformace hospodářství, při kterém se uzavírají neefektivní výroby, je výrazné zvýšení nezaměstnanosti. Tento jev se však v českém prostředí neprojevil tak jako v jiných transformujících se zemích. Možnou spojitostí je pomalá privatizace bankovního sektoru, během které polostátní a státní, tedy neprivatizované banky stále poskytovaly úvěry neefektivním provozům a ty odkládaly potřebné zásadní změny uvnitř podniku. Přezaměstnanost dokládala i zpráva OECD, která uváděla 350 tisíc nadbytečných pracovních míst v českých podnicích v roce 1992 (Židek, 2006).

Z makroekonomického pohledu lze konstatovat, že změna proběhla hlavně v sektorové zaměstnanosti. Významně proběhla zejména v českých hutích. Mezi lety 1992 a 2002 klesl počet pracovníků ze 104 tisíc pracovníků na necelých 30 tisíc. Změny v mezisektorové zaměstnanosti dokládá i následující graf (czso.cz, 2019).

Graf 3.4: Sektorová zaměstnanost v tis. mezi lety 1993 až 2017

Zdroj: CZSO.cz, 2019 – vlastní zpracování

Výrazně se zvýšil podíl osob pracujících ve službách. V roce 2017 v terciárním sektoru pracovalo přes 3 mil. osob a podíl dosahoval skoro 60 %. Nicméně ve vyspělých zemích podíl osob pracujících ve službách přesahuje hodnotu 80 % a v porovnání se zeměmi EU se Česká republika řadí podle podílu pracovníků ve službách skoro na samý chvost žebříčku. Ve zpracovatelském průmyslu se podíl výrazně nezměnil a v tomto ohledu se řadíme na 1. místo mezi zeměmi EU. Zaměstnanost v primárním sektoru průběžně klesá, jak je tomu ostatně trendem i v ostatních zemích (czso.cz, 2019).

3.3 Vývoj institucionálního rámce

Daleko složitějším procesem, než byla samotná ekonomická revoluce a přeměna původního vzorce ekonomiky na nový, je vytvoření nových institucí, pravidel a vzorů chování. Právě v této oblasti byla Česká republika oproti ostatním transformujícím se zemím nejvíce pozadu. Podepsala se na tom mnohem důrazněji prováděná sovětizace československého hospodářství, která postupně zrušila všechny formy soukromého podnikání a nenechala prostor ani pro ty nejmenší, jak tomu bylo opakem v jiných zemích socialistického tábora. Problémem nebyla jen samotná absence byť jen minimální zkušenosti s fungováním trhu a volného podnikání, ale především hluboce vžitá neformální instituce a vzorce chování, které jak vidíme, přetrvávají desetiletí. Podobnou myšlenku formuloval Ralf Dahrendorf, kterého uvádí (Židek,

2006), podle něhož *“transformace postkomunistických společností ve společnosti západního typu proběhne ve třech úrovních: správní, ekonomické a psychologické. Zatímco v oblasti správy a tvorby demokratických institucí bude přeměna trvat šest měsíců a ekonomika se v rozumné míře stabilizuje za šest let, bude přeměna vzorců chování a sedimentovaných hodnot trvat šedesát let.”*

Existovaly čtyři základní přístupy, jak nové instituce vytvořit.

- Liberální přístup – vytvoření institucí, které už úspěšně fungují jinde
- Konzervativní přístup – zavedení institucí fungujících před vznikem centrálního plánování
- Kritický realismus – vytvoření takového systému, který je reakcí na kritiku současných fungujících institucionálních systémů
- “Čtvrtá cesta“

Názory autorů na průběh reformy a tvorby institucionálního rámce se v základě dělí do dvou skupin, a to na kritiky tehdejšího průběhu a způsobu jakým vlády postupovaly a obhájce, povětšinou samotné reformátory, kteří legislativní rámec (ne)tvořily. Uvádět zde názory jednotlivých autorů by bylo velmi rozsáhlé, proto se zde pokusím shrnout argumenty jednotlivých táborů.

Kritici obecně uvádějí, že za rychlostí, s jakou probíhaly ekonomické reformy na makro úrovni ať fiskální či monetární, trestuhodně vázla tvorba legislativních norem, někdy se zmiňovala až záměrná neochota tyto reformy provádět. Jiní názory mírní a jsou přesvědčeni, že jen došlo k podcenění důležitosti institucí na počátky transformace, nebo namítají, že se reformátoři drželi zásad liberálních ekonomů a věřili, že samotně se vyvíjející trh nepotřebuje instituce.

Poměrně neutrální názor zněl, že i přes nedostatky v tvorbě legislativy se nedalo očekávat, že by se správně fungující instituce vytvořily ze dne na den, neboť vznikají desetiletí až generace a vyvíjejí se vzájemnou interakcí s realitou.

Dále je důležité pozorovat rozdíl mezi formální a neformální institucí, který povětšinou kritici prováděné transformace ignorovali a domnívali se, že za vývoj obojího je zodpovědná vláda. Na její obranu i někteří vystupovali a tvrdili, že neformální instituce, která je hluboce vryta do společnosti, i případě že je nemorální, tak se z ní stává norma a je vládou v krátké době nenapravitelná. V tom případě je ale nutné se ptát, pokud reformátoři s touto možností počítali a věděli, že bude docházet k nemorálnímu chování, zvláště v situacích, kde může dojít ke značnému obohacení při privatizacích, proč nevytvořili potřebné právní opatření, aby se toto

právní vakuum vyplnilo a zamezilo se tak mnohým trestným hospodářským činům (Židek, 2016).

Na obranu tehdejších vlád a reformátorů musíme konstatovat, že změna právního systému byla nesmírně náročnou a náprava některých problémů bude trvat netolerovatelně dlouhou dobu. Jen příprava obchodního zákoníku trvala 2 roky. Posléze se rychlost přijímané legislativy razantně urychlila a do roku 1994 bylo přijato na 2000 předpisů. Poté se kvalita přijímaných zákonů snižovala a začalo období neustálých novelizací, ve kterých se normální občan neměl šanci vyznat.

Nedostatečná měla být podle mnohých i legislativa ve spojitosti s ochranou vlastnických práv, což mělo v důsledku usnadňovat praní špinavých peněz, tunelování majetku, snižovat důvěryhodnost české ekonomiky před zahraničními investory a uměle stlačovat hodnotu státních podniků. Nedokonalosti jednotlivých zákonů šly na vrub rychlosti, která byla nezbytná pro úspěšně provedenou reformu, jinak by se celý proces zasekl. Důležité je proto říci, jak tvrdí zastánci reformátorů, že chyby v legislativě nebyly v žádném případě součástí nějakého temného plánu a nebyly prováděny záměrně. Ostatně o tom nejsou ani žádné důkazy (Židek, 2016).

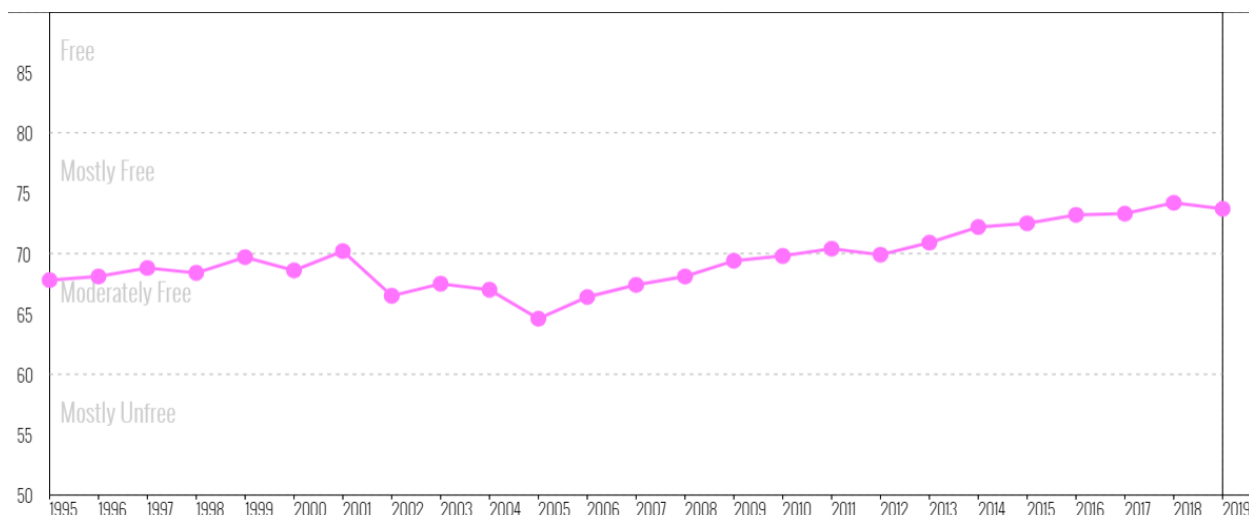
3.3.1 Tržní prostředí

Ohodnocení tržního prostředí se skládá z několika faktorů – cenová liberalizace, regulace na trhu, administrativní náročnost, ochránářské tendence, daňová náročnost a mnohé další. Snahy o deregulaci během transformace ekonomiky v prvních 10 letech byly patrné, některé však nebyly stále dokončeny. Povedlo se liberalizovat většinu cen, zahraniční obchod a vytvořit dostatečné právní prostředí pro přilákání zahraničních investorů. Úlohu státu se v ekonomice podařilo omezit jen částečně, daňové zatížení zůstalo také relativně vysoké a rostly transakční náklady (Židek, 2006).

Následující grafy vypovídají o úrovni tržního prostředí v ČR. Celkový index se skládá z oblastí: vlastnická práva, vymahatelnost práva, government integrity, daňové zatížení, vládní výdaje, fiskální disciplína, tržní svoboda, trh práce, kapitálová liberalizace, obchodní liberalizace, investiční a finanční liberalizace. Index of Economic Freedom zachycuje vývoj ekonomické svobody od roku 1995, kde vidíme, že pozice se zlepšuje jen velmi opatrně. Aktuálně se Česká republika nachází s indexem 73,7 na 23. místě. O příčku za námi se ale nachází Německo, na 26. místě je Norsko, 29. je Jižní Korea a na 31. místě je Rakousko.

Suverénně nejlepší je Hong Kong, který dosahuje indexu 90,2. V rámci Evropy se Česká republika nachází na 13. místě.

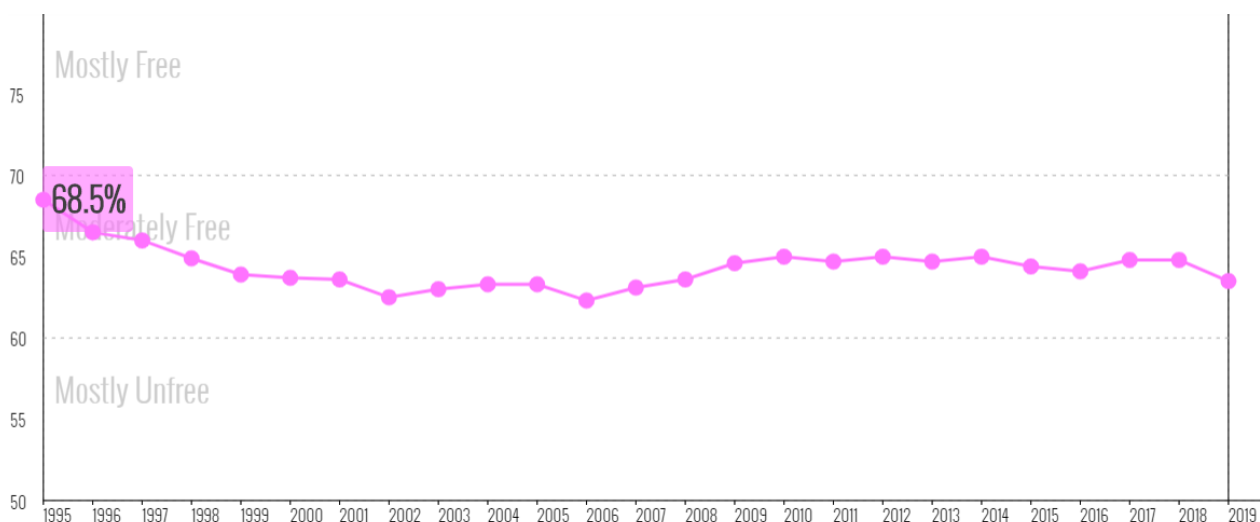
Graf 3.5: Index ekonomické svobody ČR (1995-2019)

Zdroj: Heritage.org, 2019

Naopak je to u dílčí oblasti tržní svobody, tam se úroveň svobody snížila ze 68,5 % v roce 1995 na současných 63,5 % v roce 2019. Důvodem byla pravděpodobně narůstající regulace v druhé polovině 90. let a “legislativní smršť” tehdejších vlád.

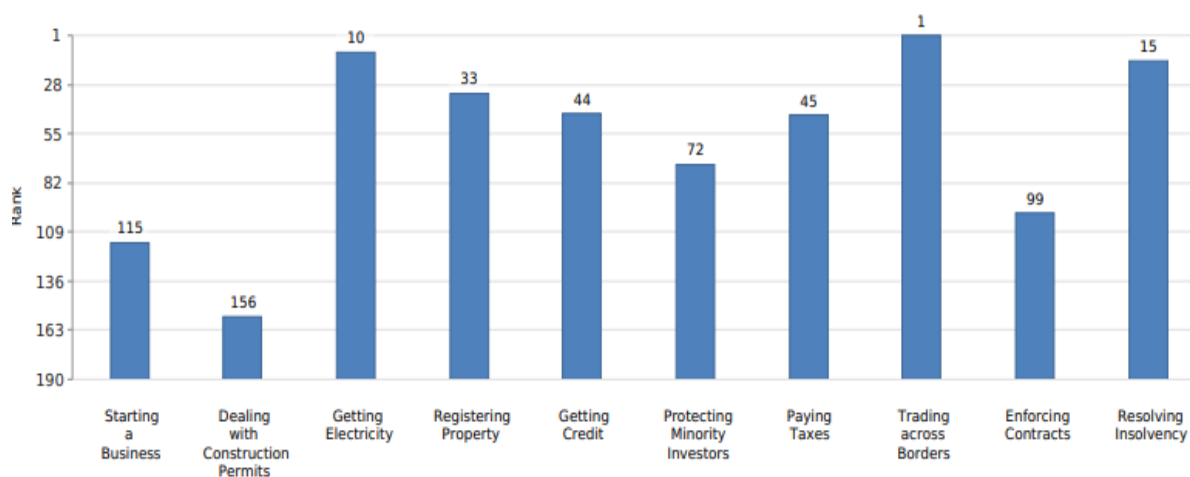
Graf 3.6: Index tržní svobody ČR (1995-2019)

Zdroj: Heritage.org, 2019

Dalším ukazatelem, který měří podnikatelské prostředí, je hodnocení Doing Business. Podle Světové banky a žebříčku se v souhrnu Česká republika umístila na 35. místě. V oblasti zahájení podnikání ale figuruje až na 115. místě.

Graf 3.7: Umístění ČR v jednotlivých kategoriích podle Doing Business v roce 2019

Zdroj: World Bank, doingbusiness.org, 2019

Pokud srovnáme data v oblasti Zahájení podnikání z roku 2003 a dnes, uvidíme pozitivní změny v jednotlivých oblastech. Pro srovnání uvádím ještě Nový Zéland, který se umístil na 1. místě, Estonsko na 15. místě, Německo, které je na 114. místě, Polsko na 121. místě a Maďarsko na 82. místě.

Tab. 3.3: Zahájení podnikání v ČR v roce 2003 a 2019 a v ostatních zemích v roce 2019

		Počet procedur	Doba (dny)	Náklady (% GNI na osobu)	Min. kapitál (% GNI na osobu)
ČR	2003	10	88	11,7	110
	2019	8	24,5	1	0
Ostatní země v roce 2019					
Nový Zéland		1	0,5	0,2	0
Estonsko		3	3,5	1,1	14,6
Německo		9	8	6,7	31

Polsko	5	37	11,8	10
Maďarsko	6	7	4,9	40,1

Zdroj: World Bank, Doing Business.org, 2019

3.4 Zhodnocení reformního období

Hodnocení transformačního vývoje je složité, neboť se jednalo o bezprecedentní proces a reformátoři se nemohli řídit nějakým optimálním návodem, jak transformaci úspěšně provést. Důležitý byl politický vývoj, který byl stabilní, demokratický a nikdy nebyla ohrožena svoboda země. Obecně se musí uznat, že byl proveden obrovský krok od centrálního plánování k tržní ekonomice. Transformační krize, která probíhala v letech 1990 až 1992 a propad HDP nebyl ničím neobvyklým. Naopak můžeme tvrdit, že průběh v ČR nebyl tak tvrdý, jak tomu bylo v jiných transformačních ekonomikách, kde nezaměstnanost i inflace dosahovaly i několikanásobně vyšších hodnot. Zvolenému přístupu šokové terapie se dá zpětně vytýkat jen nedostatečný legislativní rámec, zejména ochrana vlastnických práv a také unáhlený postup při privatizaci strategických nebo národně významných podniků, u kterých mohl stát s hledáním vhodného investora posečkat. Neblahé pro další ekonomický vývoj bylo také zpomalení reformního postupu v druhé polovině 90. let a pomalá privatizace bankovního sektoru, v jejímž důsledky stály za druhou recesí zejména banky a bankovní krize. Negativní projevy, které provázely průběh privatizace jako tunelování nebo všeobecná korupce a špatný stav institucí, nemůžeme dávat za vinu vládě, neboť tento stav společnosti byl po generace zažitý a nelze je změnit kouzelným mávnutím proutku. Naopak můžeme velice pozitivně hodnotit s jakým odhodláním se podařilo vládám prosadit nutné změny v procesu přejímání evropského práva, které byly zakončeny úspěšným vstupem do Evropské unie v roce 2004. Z celkového pohledu si dovolím tvrdit, že proces transformace v České republice v porovnání s ostatními zeměmi a s výchozím stavem, kdy bylo české hospodářství během komunistického režimu velmi násilně přeorientováno na těžký průmysl se systémem centrálního plánování, byl i přes některé neúspěchy, ke kterým došlo, relativně úspěšný.

4 Srovnání konvergence české ekonomiky a zemí V4 k vyspělým ekonomikám EU

V první části této kapitoly bych se chtěl věnovat zemím Visegrádské skupiny, tedy zemím České republiky, Polska, Slovenska a Maďarska a jejich vzájemné spolupráci před vstupem do EU a v průběhu jejich členství.

Nápad k vytvoření užší spolupráce v rámci zemí střední Evropy šel ruku v ruce s ideou návratu do Evropy. Všechny země bývalého sovětského bloku procházely transformací od centrálně plánované k tržní ekonomice. Z historického a kulturního hlediska si byly Polsko, Československo, později Česká a Slovenská republika a Maďarsko blízké ze všech postsovětských zemí nejvíce a bylo jen otázkou času, kdy dojde k jejich užší spolupráci. Jedním z důležitých společných úkolů bylo vypovězení Varšavského paktu a odsun sovětských vojsk z jejich území, neboť ta tam stále ještě setrvala. Relativně rychlé dosažení tohoto cíle bylo důležitým povzbuzením pro politické lídry této skupiny. Jejich hlavním a společným úsilím byl vstup do evropské a transatlantické integrace. V té chvíli se ale jednalo spíše o dlouhodobější cíl než aktuální úkol jejich politické agendy.

Je zajímavé jak s odstupem, kdy jsme už 15 let pevnou součástí evropské integrace, zapomínáme ty podstatné a hlavní důvody, proč jsme se její součástí stát chtěli, a naopak hledáme pochybné a nedůležité důvody, proč jí být nechceme.

4.1 Vývoj spolupráce V4

První oficiální deklarace zakládající Visegrádskou skupinu byla podepsána v roce 1991 ve Visegrádu a stanovovala cíle této regionální iniciativy a vytvořila na jaké bázi bude probíhat další vývoj aktivit vedoucích k plnému zapojení do evropského ekonomického a politického systému.

Po prvních třech letech celkem intenzivní spolupráce skupiny došlo zejména kvůli její slabé institucionalizaci ke zpomalení spolupráce. Svůj podíl na tom mělo i rozdělení Československa na dva samostatné státy a názor české strany, že další spolupráce v rámci skupiny by mohlo Českou republiku pozdržet v jejím samotném rozvoji. Slovensko, jehož ekonomická situace byla po rozdělení špatná a potýkalo se s vnitřními problémy, i kvůli zvyšujícímu se napětí s Maďarskem a době „mečiarismu“, vypadlo ze skupiny nejlépe

připravených kandidátů pro členství v EU a rovněž pro vstup do NATO. Ovšem ani ostatní státy V4 neudělaly v integraci žádný značný pokrok.

I přes útlum spolupráce se skupině povedlo uskutečnit projekt volného obchodu CEFTA, tedy střeoevropskou zónu volného obchodu, která byla založena v roce 1992 v polském Krakově. Režim volného obchodu se vztahoval na všechny průmyslové výrobky a většinu zemědělských produktů. Že je systém úspěšný potvrzoval i fakt, že se do něj postupně připojovaly ostatní státy, které měly zájem o vstup do EU. V roce 1996 se připojilo Slovinsko, v roce 1997 Rumunsko a o rok později Bulharsko. V roce 2002 vstoupilo i Chorvatsko. Postupně se připojily i další balkánské státy, které měly podepsané asociační smlouvy s EU. Vstupem členského země do EU ale účast v CEFTA zaniká.

Rostoucí spolupráce zemí CEFTA s Evropskou unií by mohla nejen pomoci při stabilizaci regionu, ale zejména přispět k nastavení obvyklých ekonomických a politických standardů. Neméně významné pro Evropu je rozšíření volného evropského trhu o tyto země a pozitivní ekonomické důsledky z uplatňování ekonomických svobod, na kterých myšlenky evropské integrace vznikaly (mzv.cz, 2009).

Spolupráce, ač v okleštěné sestavě o Slovensko, pokračovala i na poli obrany a vyústila ke společnému vstupu do NATO. Vládní změny v roce 1998 umožnily Slovensku být opět součástí skupiny a jednou z jejích priorit bylo dokončení vstupu Slovenska do NATO v co nejkratším časovém horizontu.

Obnovení vztahů bylo, než z nějakého sentimentu, vedeno spíše z čistě pragmatických důvodů. Státy věděly, že pokud se nedohodnou na společném stanovisku a přístupu k integraci do EU, samostatně se jim přístupových cílů dosáhnout nepodaří.

Významným pokrokem v institucionalizaci skupiny bylo založení Mezinárodního Visegrádského fondu v roce 2000. Jeho cílem je podporovat regionální spolupráci v rámci zemí V4, ale také v zemích západního Balkánu a zemích Východního partnerství. Fond disponuje roční částkou 8 milionu EUR, tzn. 2 miliony EUR za každou členskou zemi a spolufinancuje společné kulturní, vědecké, vzdělávací a výzkumné projekty, včetně přeshraniční spolupráce (visegradfund.org, 2018).

Další pozitivní zprávou bylo hodnocení Evropské komise v roce 2002, že kandidátské země včetně zemí V4 splňují dostatečně kodaňská kritéria pro vstup do EU a přístupové rozhovory mohou být tak formálně ukončeny v témže roce.

Ne vždy byla ale spolupráce tak bezproblémová, jak se možná snažila jevit svým západním partnerům. Názorným příkladem toho, že jde spíše o účelovou spolupráci bez nějaké významnější snahy o sounáležitost a solidaritu, byla proklamace tehdejšího i současného

premiéra Viktora Orbána, který prosazoval zrušení Benešových dekretů, které platily v Česku a na Slovensku a které by mohly být nekompatibilní s evropských právním řádem. Zastání se oběma zemím dostalo z Polska, když se tamní premiér Miller rozhodl nezúčastnit summitu V4 v Maďarsku. Celá situace se nakonec uklidnila po volbách v Maďarsku, které vyhrála opoziční strana. Jednotlivé země ale posléze začaly na dalších jednáních v rámci evropské integrace jednat a hlavně prosazovat pouze své vlastní zájmy (Dančák, 2011).

Opačná situace nastala s tzv. transatlantickou krizí, kdy Visegradská skupina zaujala stejný postoj a podpořila "Dopisem osmi" společně s Itálií, Španělskem, Portugalskem, Dánskem a Velkou Británií spojence při invazi do Iráku. Stejný pohled na věc ale neměly všechny země EU a Evropa se podle slov tehdejšího amerického ministra obrany Rumsfelda ideově rozdělila na "starou a mladou", přičemž země V4 měly patřit právě do té druhé skupiny na rozdíl od tradičních zemí Evropy Francie a Německa. Na adresu kandidátských zemí Vilniuské desítky, která později také podpořila spojence, reagoval tehdejší francouzský prezident J. Chirac, když pronesl že „*propásly dobrou příležitost mlčet*“. Jestli byla invaze oprávněná nebo ne, o tom tady nechci spekulovat a ani to není cílem této práce. Důležitost tohoto rozhodnutí spočívala v podpoře principů, na kterých západní civilizace stojí, jak se uvádí v dopise *United We Stand* a hlavně v rozhodné podpoře USA jako hlavního spojence Evropy. Zároveň se tento krok dá chápat jako jasný úmysl, že středoevropské země nechtějí hrát roli vozu v koloně, kterou táhnou Německo s Francií, ale chtějí jasně a zřetelně vyjádřit svůj názor. (Vystavělová, 2006).

Ještě téhož roku následovala všelidová referenda, která měla posvětit legitimitu procesu přistoupení zemí do EU. Ve všech zemích se obyvatelé vyjádřili souhlasně a 1. května 2004 tak země dovršily mnohaletou spoluprací cíl zapojení se do euroatlantických struktur.

4.1.1 Úspěchy spolupráce

Po vstupu zemí do EU se konal summit V4 v Kroměříži, na kterém zazněla jednoznačná chvála dosavadní spolupráce, jakých výsledků se podařilo společně dosáhnout a podpora pro spolupráci budoucí. Bylo jasně vytyčeno, že existence skupiny je prospěšná, i když ne vždy mají všechny země stejné priority a zastávají stejné názory. Vzájemná spolupráce zemí se nebude do budoucna upínat jen na regionální úroveň a společné aktivity v příhraničních oblastech, ale bude fungovat i nadále k vyjasňování společných pozic v rámci EU a prosazování společných zájmů na mezinárodním hřišti.

Schengenský prostor

Přistoupení do EU pro členské země automaticky neznamená i zapojení do Schengenského prostoru. Schengenský prostor je území, ve kterém nedochází k fyzickým kontrolám na vnitřních hranicích mezi státy a je zde zavedena společná vízová politika. Kontroly se dodržují pouze na vnějších hranicích prostoru. A právě o schopnosti ochrany vnější hranice pochybovalo Německo, stejně tak i Rakousko. Tyto státy navrhovaly přechodné období a posunutí z původního termínu v roce 2007 na polovinu roku 2008, a to hlavně kvůli problémům se zaváděním Schengenského informačního systému, který nebyl připraven pro tak velké rozšíření o 10 nových členů a také špatné přípravě Slovenska na ochranu slovensko-ukrajinské hranice. Proti tomu podaly země V4 protest. Nakonec se nové členské země EU kromě Kypru zapojily do Schengenu 21. prosince 2007.

Battlegroup

Významným posunem v mezinárodně-bezpečnostních otázkách bylo založení bojové skupiny složené ze všech států V4. Společné komuniké podepsaly ministři obrany 4. května 2012 na schůzce v Litoměřicích, které zaručovalo vytvoření bojové skupiny o počtu 3700 vojáků. Česká strana poskytuje 728 vojáků, což je druhý největší počet po Polsku, které celé bojové skupině velí (visegradgroup.eu, 2014).

Akční plán obranné spolupráce:

- Společná Bojová skupina EU (V4 Battlegroup)
- Obranné plánování
- Společný výcvik a vojenská cvičení
- Společné nákupy a obranný průmysl
- Vojenské vzdělávání
- Společná ochrana vzdušného prostoru
- Sladění pozic
- Komunikační strategie

Po absolvování certifikačního cvičení v listopadu 2015 se stala skupina další z EU Battle Groups, které jsou povolávány v případě krize a mohou být nasazeny až do vzdálenosti 6000 km od Bruselu. Do bojové pohotovosti byla skupina nasazena v první polovině roku 2016 v souvislosti s konfliktem na Ukrajině. Další zapojení do pohotovosti se očekává v roce 2019 (euroskop.cz, 2016).

Energetická bezpečnost

Za úspěch lze považovat i iniciativu zemí V4, které už v deklaraci z roku 1991 prosazovaly rozvoj dopravní energetické infrastruktury, zejména ve směru Sever-jih. Společné zájmy se ještě více upevnily po plynových krizích v roce 2006 a 2009. K vyřešení druhé plynové krize, můžeme tvrdit, že přispěla i Česká republika, která měla v první polovině roku 2009 unijní předsednictví. Země se shodly na nutnosti diverzifikace dodávek a společně začaly prosazovat severojižní plynovod, který je k zabezpečení dodávek po Evropě nutný. Následně Evropská unie začlenila Severo-j jižní koridor jako prioritní projekt, který měl být dokončen do roku 2020 (Pospíšilová, 2013).

Možná ani ne tak iniciativou EU, ale spíše jednotlivých zemí Bulharska, Srbska a prorusky nakloněného Maďarska, přes které má vést větev Turk Stream se i přes pohrůžky od USA, které hrozí uvalením sankcí, pokud země začnou odebírat ruský plyn, částečně podařilo vyřešit diverzifikaci dodávek plynu. Gazprom plánuje zahájení dodávek plynu do Maďarska jižním plynovodem v roce 2021, o rok později poproudí plyn i na Slovensko (Novinky.cz, 2018).

Dvojitá kvalita potravin

Problém, který velmi trápí země střední a východní Evropy, je rozdílné složení potravin oproti těm, které se prodávají v západní části EU. Složení většiny masných výrobků obsahuje menší podíly masa než výrobky prodávané v západních zemích. Podobné je to s podíly jiných složek v mléčných, čokoládových a jiných druzích potravin, ale třeba i se složením v drogistických výrobcích. Na etiketě je sice správně uvedeno složení výrobku, co se ale nelíbí zemím V4, je rozdílné složení u naprosto stejných výrobků prodávaných v různých zemích. Doposud však jiné složení u výrobků se stejným názvem či dokonce etiketou není považováno za nekalou obchodní praxi. Na problematiku poukazovala česká europoslankyně Šojdrová už v roce 2013 a parlament se měl daným bodem zabývat. Mluvčí Komise pro otázky práva spotřebitelů, Christian Wigand uvedl, že: „*Na jednotném trhu není místo pro dvojí standardy nebo spotřebitele druhé kategorie*“.

Premiér Bohuslav Sobotka požádal v roce 2015 Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo zemědělství, aby toto téma vznesly na jednání Rady EU a obrátily se s žádostí o součinnost na Evropskou komisi. V květnu 2016 na to ČR upozornila i v rámci zasedání Rady pro zemědělství a rybníkářství a v červnu 2016 byly Evropské komisi zaslány podklady včetně

testu Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, který rozdíl v obsahu potravin prokázal (vláda.cz, 2017).

Na summitu v Bratislavě v roce 2017 pak premiér Slovenské republiky Fico tlumočil stejný postoj zemí V4 zástupcům Evropské komise ohledně dvojí kvality potravin. Po společném nátlaku zemí střední a východní Evropy se rumunské předsednictví rozhodlo zařadit otázku dvojí kvality potravin do svého programu poté, co ho na konci roku 2018 Rakousko odmítlo projednávat (Eurozpravy.cz, 2019).

Zrušení kvót

Nejožehavějším problémem na evropské úrovni bylo v souvislosti s nástupem migrační krize na podzim 2015 zavedení systému na přerozdělování uprchlíků tzv. migračních kvót. Kvóty byly schváleny na zasedání ministrů členských zemí, kteří většinovým hlasováním schválily návrh Evropské komise a přehlasovali Česko, Slovensko, Maďarsko a Rumunsko. Finsko se hlasování zdrželo. Od té doby země Visegrádu společně vystupovaly proti imigrační politice EU. Nemůžeme opomenout ani kontroverzní jednání německé vlády, která sérií svých rozhodnutí bez jakékoliv konzultaci s ostatními členy unie přispěla ke gradaci migrační krize a nárůstu uprchlíků. Jak uvádí portál Forum 24, *„Německo se díky své velikosti, ekonomickému potenciálu, vzdělanému a pracovitému obyvatelstvu a geografickému umístění stalo faktickým vůdcem Evropy. Žádný evropský stát, a tedy ani Německo však nemá legitimitu prosazovat politiku, která ovlivňuje celou EU a její jednotlivé členské státy“* (forum24.cz, 2017).

Představitelé EU a lídři jednotlivých zemí postupně pochopili a zejména i kvůli Brexitu, že současné řešení krize a vnucování migračních kvót i přes nevoli jiných států, není správné. Po summitu Evropské komise v říjnu 2017 prohlásil Donald Tusk, že migrační kvóty nemají budoucnost. Úspěchem zemí V4 se jeví skutečnost, že při příštím hlasování o systému řešení krize se bude rozhodovat jednomyslně. Jak tvrdil tehdejší tajemník pro evropské záležitosti Aleš Chmelař *„Žádný stát by tedy neměl být přehlasován, a neměla by se tedy opakovat situace z roku 2015, kdy došlo k prosazení dočasného systému povinných kvót přes odpor některých zemí.“*

Tento úspěch můžeme považovat asi za nejdůležitější z hlediska toho, jak problém migrační krize rozděloval společnost a celou Evropu na dva nesmiřitelné tábory a kvůli kterému výrazně vzrostly preference populistických a xenofobních nálad napříč Evropou (Idnes.cz, 2017).

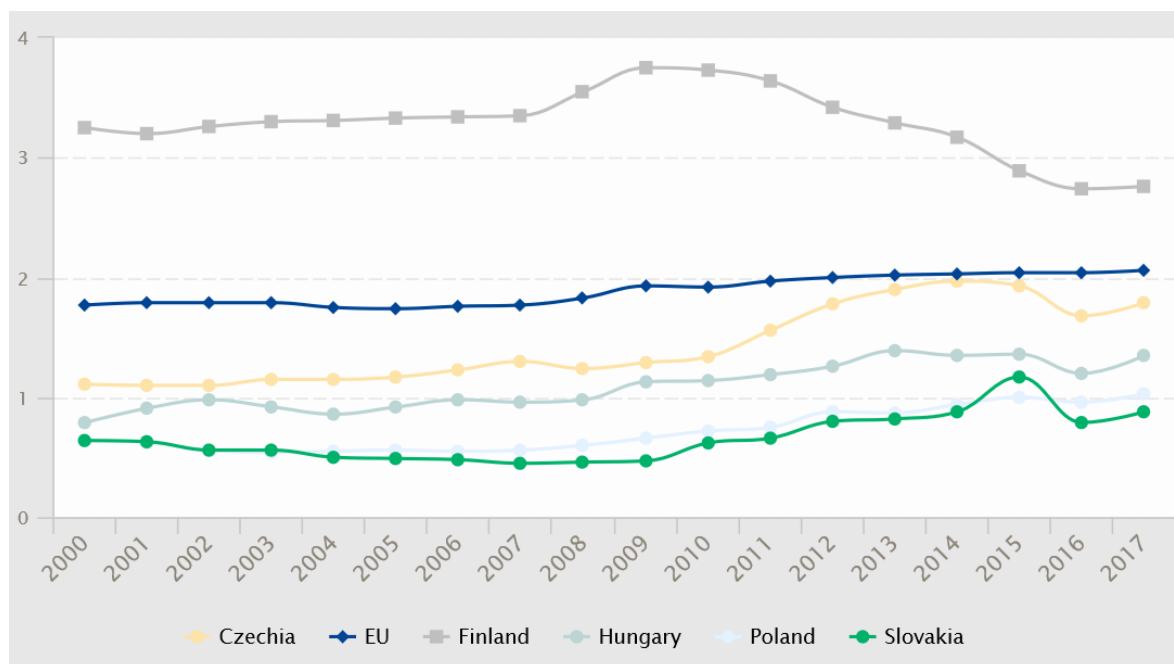
4.2 Faktory ovlivňující vyspělost ekonomiky

Strukturální změny probíhají v ekonomikách v reakci na podněty, které se dají charakterizovat jako šoky. Takovým šokem byla pro české hospodářství transformační recese na začátku 90. let. Během procesu přibližování úrovně české ekonomiky k vyspělejšími zemím klesá domácí konkurenceschopnost založená na nízkých nákladech a roste tlak na zvyšování produktivity a rozvoj vlastních inovačních schopností. Ač je dopad globalizace na tranzitivní ekonomiky významný a zapojují se díky němu do produkčního řetězce významnou měrou, globalizace v oblasti výzkumných a vývojových aktivit je zatím výrazně omezená. Pro úspěšné dohánění ekonomicky nejsilnějších zemí je nutné pokračování ve zkvalitňování domácích vstupů, vlastní inovační aktivity, rozvoji vzdělávání na všech úrovních a zaměřování se na sofistikovanější výrobní a procesní strukturu hospodářství.

4.2.1 Znalostní ekonomika

Znalostně založená ekonomika se charakterizuje schopností uplatňovat na mezinárodních trzích výrobky, které konkurují kvalitou a jsou vytvořené pomocí vlastních jedinečných vstupů a procesů. Trvalejší konkurenční výhody lze dosáhnout jen pomocí inovací, jejichž rytmus lze udržet sledováním a využíváním vědění. Orientace na vědění je podmíněna vztahy k různým vzdělávacím, vládním a jiným veřejným institucím. Ty jsou zodpovědné za rozvinutost společenských schopností, které zahrnují vzdělanostní úroveň, institucionální uspořádání nebo otevřenost vůči konkurenci. Tyto společenské schopnosti jsou funkcí národních inovačních systémů a závisí tedy na kvalitě a rychlosti jejich rozvoje. Kvalita národních inovačních systémů je ovlivněna vstupy jako jsou hmotné a nehmotné investice do těchto systémů nebo pobídkové mechanismy. Současný růst významu technologického konkurence podněcuje zakládání národních inovačních systémů a podporuje spojení mezi firmami v oblasti výzkumu a vývoje (Kadeřábková, 2004).

Graf 4.1: Výdaje na vědu a výzkum vybraných zemí v % HDP

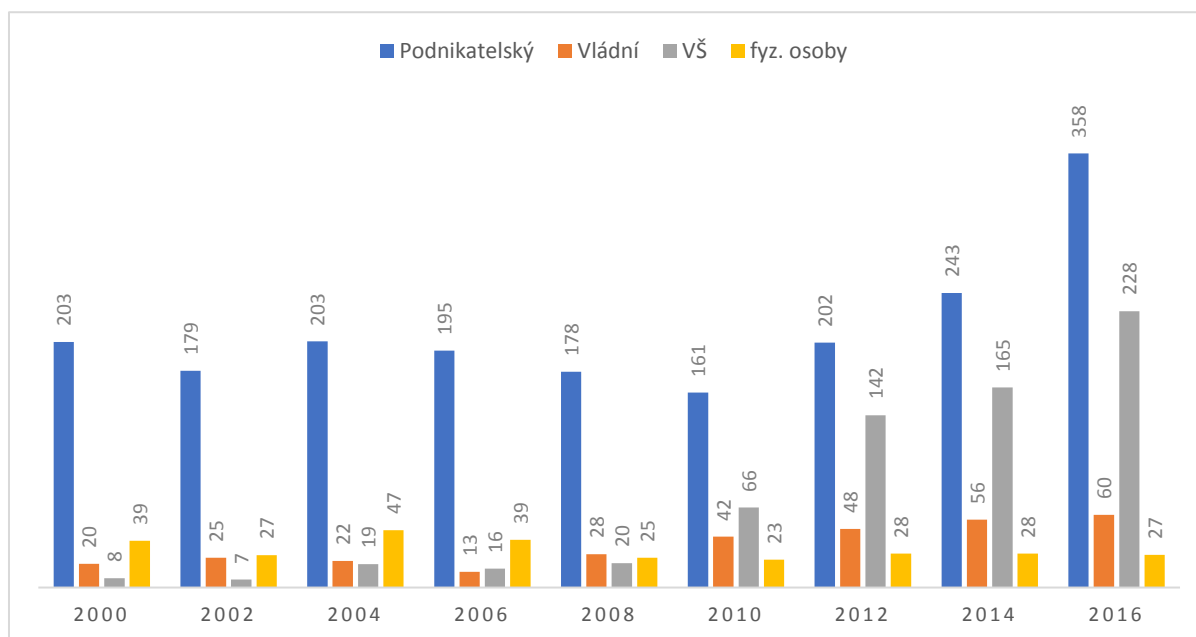
Zdroj: Eurostat.eu, 2018

Z uvedeného grafu je patrné, že ze zemí Visegradské čtyřky vydává největší podíl na vědu a výzkum ČR, který v roce 2017 činil 1,79 % HDP, což je daleko pod cílem, který je stanoven ve výši 3 % dokumentem Evropa 2020. Následuje Maďarsko s 1,35 %, Polsko s 1,03 % a Slovensko s 0,88 %. Mezi špičku ve výdajích na vědu a výzkum patří Finsko s 2,76 %, Německo s 3,02 %, Dánsko s 3,05 %, Rakousko s 3,16 % a Švédsko s 3,4 % HDP.

S navyšujícím podílem výdajů ČR na VaV podobně koreluje nárůst patentů udělených národním přihlašovatelům. Od roku 2000 se také průběžně navyšuje počet subjektů provádějících výzkum a vývoj. V roce 2000 jich bylo 1212, v roce 2008 pak 2047 a v roce 2016 celkem 2880 subjektů provozujících celkem 3114 pracovišť. V roce 2000 pracovalo ve VaV 53 tisíc pracovníků. V roce 2016 se počet zdvojnásobil na 107 tisíc pracovníků. Největší část jich pracuje v podnikatelském sektoru, a to zhruba polovina, třetina jsou vysokoškolský pracovníci a zbytek pracuje ve vládním sektoru (czso.cz, 2019).

Graf 4.2: Počet přihlášených patentů v ČR podle sektoru mezi lety 2000 až 2016

Zdroj: CZSO.cz, 2018 – vlastní zpracování

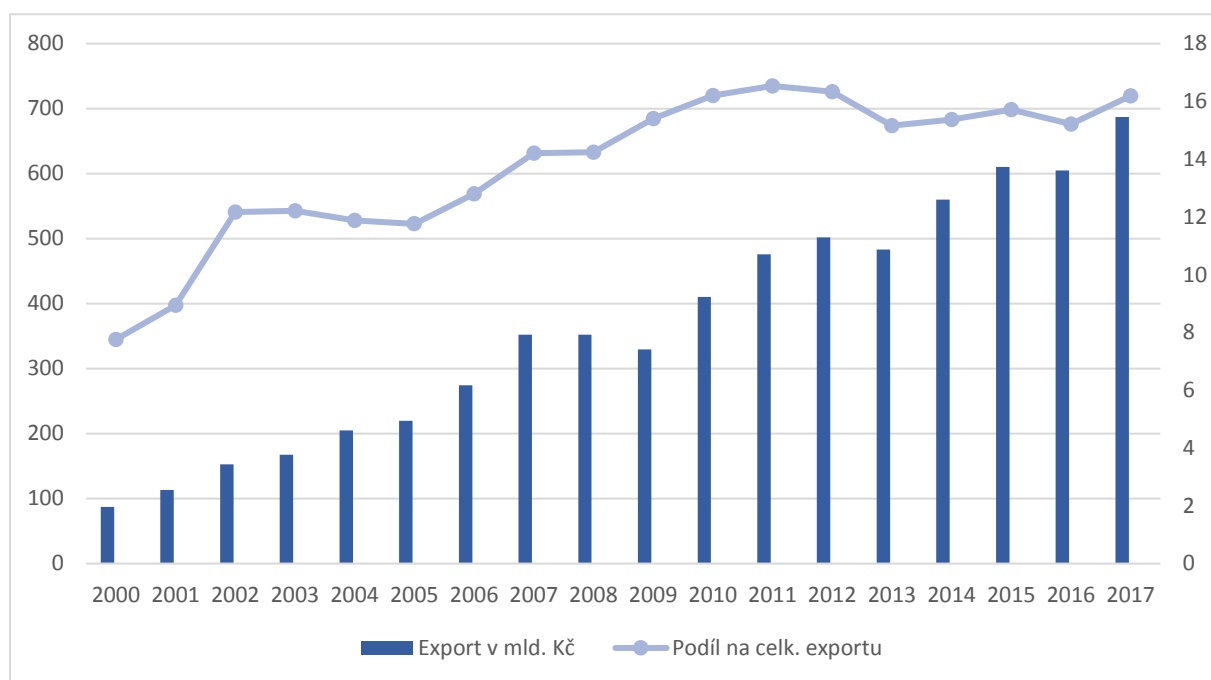
4.2.2 Technologická konkurenceschopnost

Dlouhodobá schopnost přizpůsobovat se celosvětové změně poptávky a nabídky pomocí technologické změny se nazývá technologická (kvalitativně založená) konkurenceschopnost.

Méně rozvinuté tranzitivní země, které nedisponují vlastní inovační základnou a schopností vyvíjet nové technologické postupy a procesy mohou dohánět vyspělé země napodobováním. Dohánění je ale podmíněno rozvinutostí domácích společenských schopností. Nové teorie obchodu uvádí, že pouze bohatý Sever je schopen zavádět nové inovativní výrobky, které pouze chudší Jih napodobuje a konkuruje přesunem do nízkonákladových lokací. Ve výsledku ale všechny země díky probíhající inovaci nebo napodobování stoupají po kvalitativním žebříčku vzhůru.

Významně roste potřeba nehmotných produkčních faktorů a investic do lidského kapitálu. K jejich efektivnímu využívání je důležitá kvalita makroekonomického prostředí a institucionálního rámce a také systém pobídek k efektivnímu využívání těchto zdrojů. S technologickou konkurenceschopností souvisí i míra specializace, tedy prohloubení specializace a to, na jaké odvětví se ekonomika zaměřuje. Zda se jedná o technologicky náročné odvětví potažmo produkty nebo méně náročné (Kadeřábková, 2004).

Graf 4.3: Podíl hi-tech výrobků na celkovém exportu ČR v mld. Kč a v % (pravá osa)

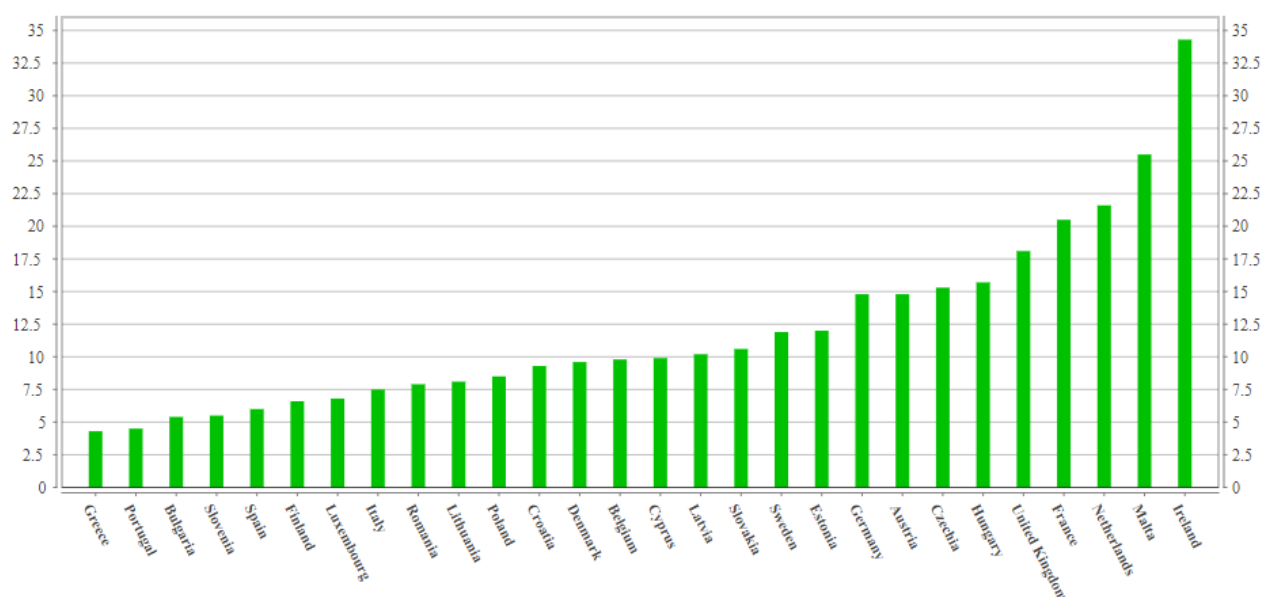

Zdroj: CZSO.cz, 2018 – vlastní zpracování

V uvedeném grafu exportu hi-tech výrobků ČR je patrný postupný nárůst hodnoty vývozu výrobků. Podíl na celkovém exportu narůstal zhruba do roku 2010 a od této doby se pohybuje na podobné úrovni okolo 15 procent.

Při srovnání podílu hi-tech výrobků na celkovém exportu všech zemí EU se v roce 2017 umístila ČR na 7. místě. Na 1. místě se umístilo Irsko, které během období 2014-2017 navýšilo podíl z 20 % na 34,3 % a dominuje tak jednoznačně žebříčku. Mezi jeho nejhodnotnější exportní komodity patří léky, chemikálie, nemocniční vybavení, výpočetní technika, letadla a elektronické zařízení. S druhým nejvyšším podílem se umístila Malta. Její podíl hi-tech výrobků na celkovém exportu naopak od roku 2010 klesal z hodnoty 32,9 % až na 18,5 % v roce 2016. Výjimkou je právě rok 2017 kdy se podíl opět navýšil na 25,5 %. Nejvýznamnější vývozní komodity jsou hlavně elektro zařízení a stroje, léky a počítače. Na 3. místě se umístilo Nizozemsko následované Francií a Velkou Británií. Jako šesté se umístila první visegradská země Maďarsko, kde podíl na exportu klesl z 22 % z roku 2010 na současných 15,7 %. Maďarsko vyváží zejména elektro zařízení, strojní zařízení, automobily a léky, následované Českem, u kterého podíl naopak pozvolna narůstá s dominantním vývozem automobilového průmyslu, strojírenského, elektro zařízení a optických kabelů. Slovensko se umístilo na 12. místě. Podíl na exportu se zvýšil z 6,6 % v roce 2010 na 10,6 % v roce 2017 a na 18. místě se nachází Polsko s nárůstem o 2,5 % na současných 8,5 % (worldstopexports.com, 2018).

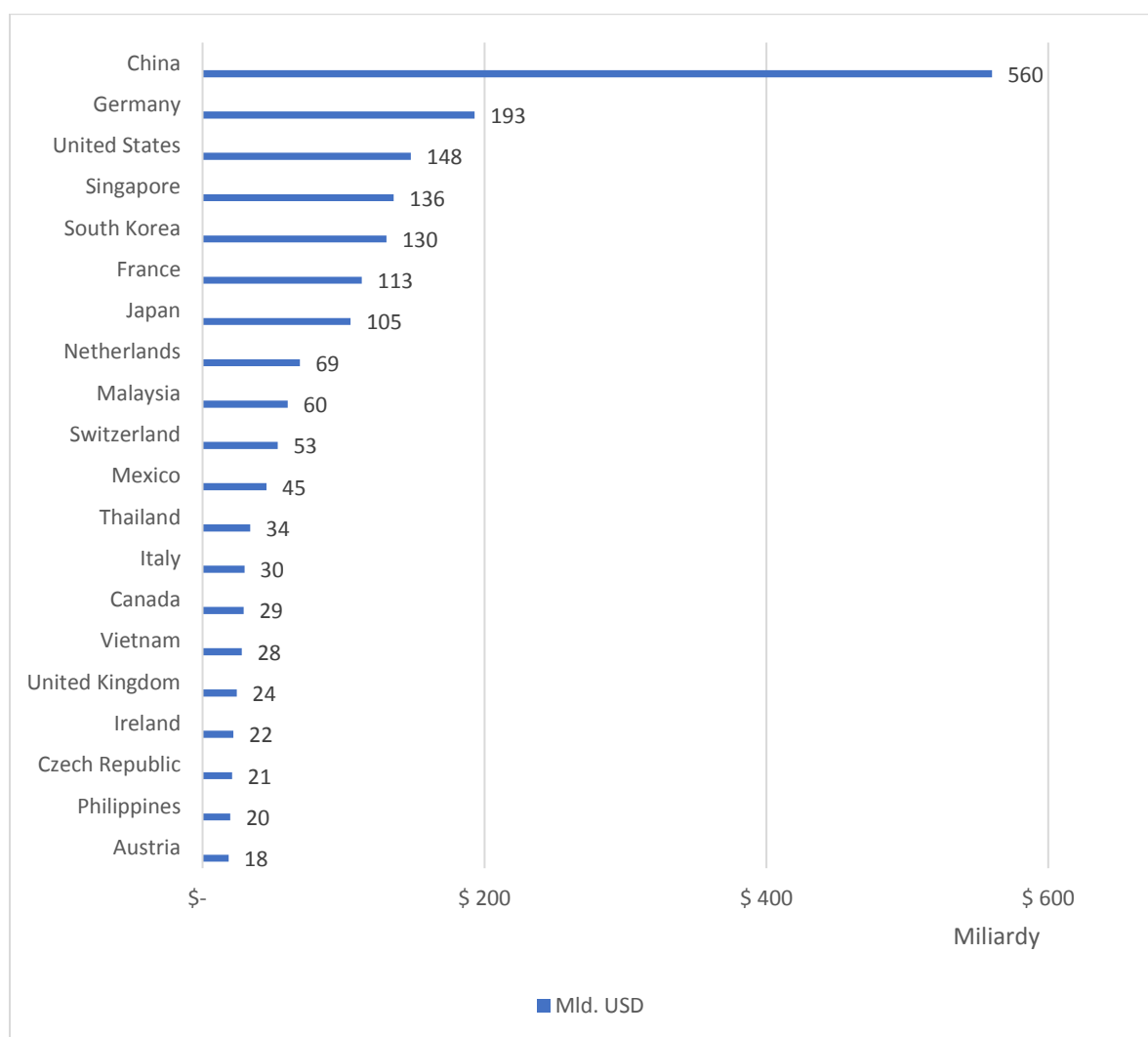
Graf 4.5: Podíl hi tech výrobků na celkovém exportu jednotlivých zemí v roce 2017 v %

Zdroj: Eurostat.eu, 2018

Zajímavé je srovnání top 20 největších exportérů hi-tech výrobků, které publikoval WorldAtlas.com a ve kterém se Česká republika umístila v roce 2017 na 18. místě celosvětově s hodnotou exportu 20,9 mld. USD. Předešla tak i takové země jako je Švédsko, Rakousko nebo Indie. Z ostatních zemí V4 se umístilo Maďarsko na 24. místě s exportem v hodnotě 14,4 mld. USD, Polsko na 25. místě s hodnotou 12 mld. USD a Slovensko na 30. místě s exportem ve výši 6,8 mld. USD.

Graf 4.6: Top 20 největších exportérů hi tech výrobků na světě v roce 2017 v mld. USD

Zdroj: WorldAtlas.com, 2018

Důvodem, proč se i rozvojové nebo čerstvě rozvinuté země umístili mezi největšími exportéry hi-tech výrobků je zejména jejich levná pracovní síla. Technologičtí giganti raději přesunou část své výroby do těchto zemí, kde se vyrábí buď hotové, nebo jen součásti těchto výrobků, které jsou v produkčním řetězci na nižší úrovni, aby je pak finálně zkomponovali povětšinou v zemi, kde sídlí jejich centrála (worldatlas.com, 2017).

4.2.3 Pozice v produkčním řetězci

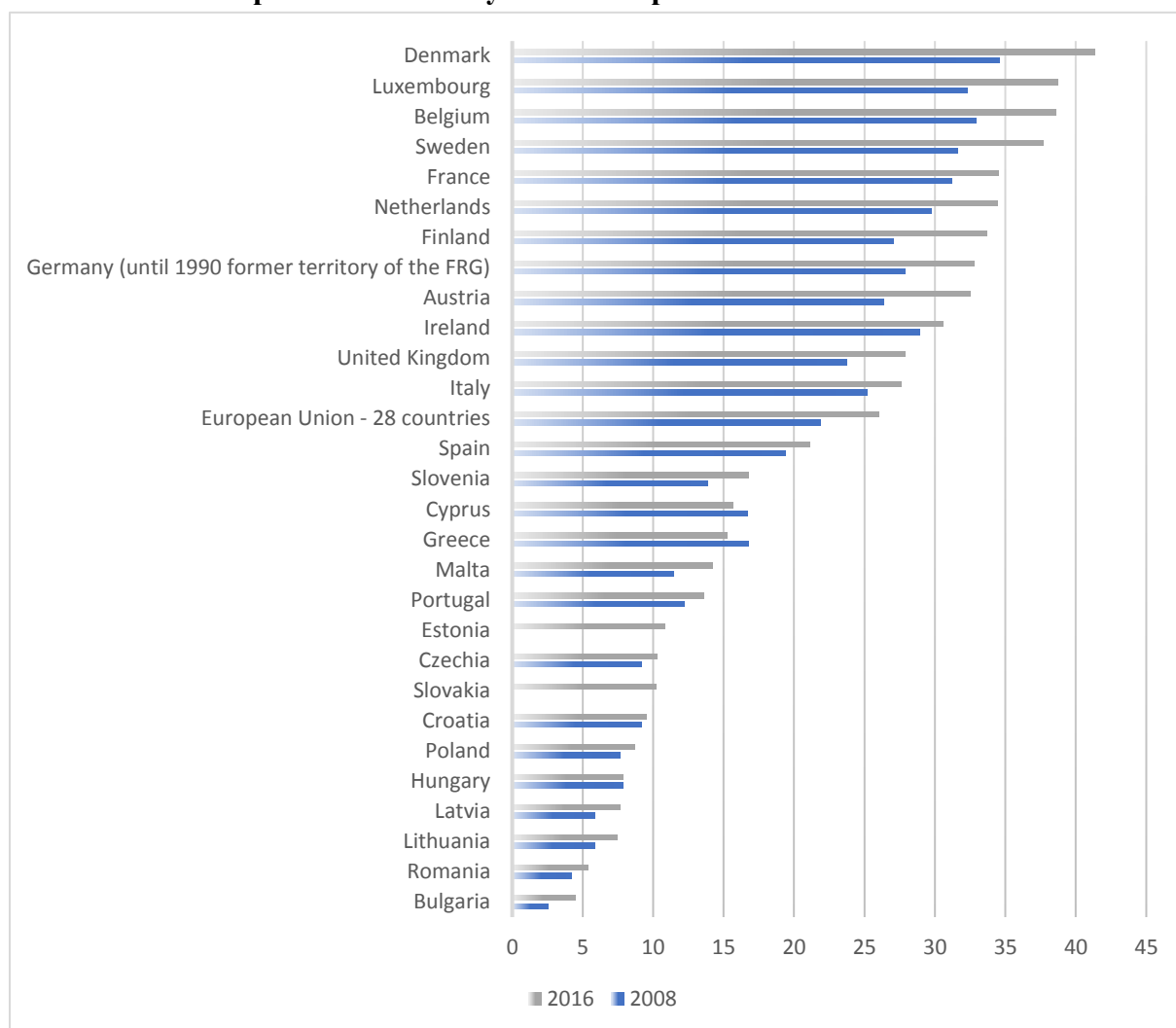
V závislosti na technologických schopnostech a kvalitě faktorové vybavenosti země se pak země nachází v různých fázích produkčního řetězce. Zpravidla se pracovně náročné segmenty výroby přesouvají do méně rozvinutých regionů. Pozice méně rozvinutých zemí s malou technologickou základnou se nezlepšuje ani v případě, že je zde umístěna pobočka

nadnárodní korporace, neboť převážnou část inovačních aktivit produkují společnosti v domácí ekonomice. Uvedené pobočky mají zpravidla montážní charakter produkce, která nikterak nepřispívá, aby se země posouvala v řetězci výše. Vyšší zapojení do globálního řetězce probíhá u vyspělejších ekonomik, které obchodují s podobnými produkty a finálními komoditami. Při tzv. intra firemním obchodu dochází k obchodování mezi jednotlivými pobočkami společnosti. Výrobky blížící se finální fázi výroby putují do poboček ve vyspělejších ekonomikách, kde jsou případně dokončeny a určeny k distribuci konečným zákazníkům na domácím trhu. U méně vyspělých ekonomik jsou naopak výrobky určeny pro jiné trhy (Kadeřábková, 2004).

4.2.4 Nákladová konkurenceschopnost

Nákladová (cenová) konkurenceschopnost ekonomik v mezinárodním srovnání je vyjadřována jednotkovými náklady práce. Smyslem ukazatele jednotkových nákladů práce je vyjádřit, s jakou dynamikou participuje výrobní faktor práce na celkovém výkonu ekonomiky. Jedná se zejména o tranzitivní ekonomiky, ve kterých ještě neproběhla odvětvová restrukturalizace a s postupující cenovou konvergencí k ostatním zemím EU lze očekávat rostoucí tlak na zvýšení produktivity při oslabování nákladové konkurenceschopnosti. V současné době jsou to země jihovýchodního křídla EU jako Bulharsko a Rumunsko, pobaltské země Lotyšsko, Litva a Estonsko a bohužel i země Visegrádu společně s Chorvatskem. Rozvojové a tranzitivní země volí většinou strategii cenové konkurence, při které se podbízejí svou levnou pracovní silou, aby mohly konkurovat jiným vyspělejšími zemím. Pokračování této strategie ale není v dlouhodobém horizontu perspektivní a jednotlivé země budou muset zvážit, kdy a jakým způsobem dojde k přechodu od cenové konkurenceschopnosti ke kvalitativní konkurenceschopnosti (Kadeřábková, 2004).

Graf 4.7: Celkové průměrné náklady na hodinu práce v EUR.

Zdroj: Eurostat.eu, 2017 – vlastní zpracování

V celkových nákladech na hodinu práce se řadí ČR na 20. místo v EU. Průměrné náklady na pracovníka u nás v roce 2016 činily 10,27 EU na hodinu. Náklady v ostatních zemích V4 jsou nižší, i přesto ale budeme ostatním zemím EU stále konkurovat poměrně levnou pracovní silou. V grafu není zachycen růst mezd v posledních letech, což může současnou pozici ČR z pohledu nákladů na mzdy posunout směrem vzhůru (Eurostat.eu, 2017).

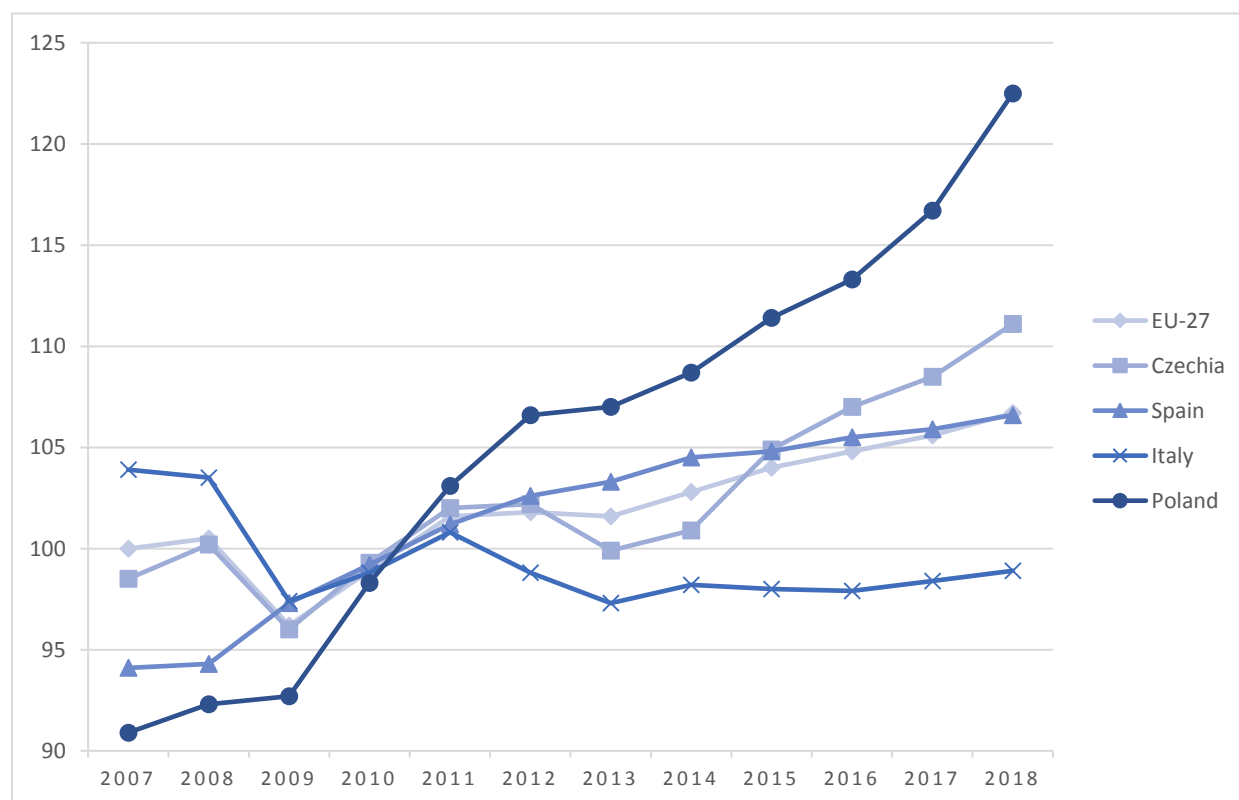
4.2.5 Produktivita práce

Produktivita práce je definována jako hodnota množství zboží a služeb, které pracovník vyprodukuje za danou časovou jednotku. Čím více jsou zapojeny modernější technologie, kapitál a čím je pracovník kvalifikovanější a zručnější, tím je produktivita práce vyšší.

Na grafu 4.8 vidíme vývoj růstu produktivity práce s výchozím stavem v roce 2010. V něm produktivita práce v ČR roste v posledních letech vyšším tempem než u starých členských zemí Itálie a Španělska. Právě u Itálie je zaznamenáván dlouhotrvající problém divergence ekonomické úrovně. Produktivita práce dokonce klesla pod úroveň průměru 28 zemí EU. Důvodem může být jako u ostatních zemí jižního křídla přijetí eura v době, kdy výkon jejich ekonomik nebyl sladěn s výkony ekonomik Německa, Rakouska nebo Francie. Při nedostatečné produktivitě a špatně zvoleném směnném kurzu k euru sice krátkodobě země zbohatne, ale jejich produkce ztrácí konkurenceschopnost, neboť vzrostou i ceny pracovních nákladů a centrální banky nadále nemohou devalvací domácí měny ekonomiku podpořit.

I přes celkem svižný růst v posledních letech je ale produktivita práce v ČR v roce 2017 na jednoho pracovníka na úrovni 80,5 % průměru EU. Za nízkou hodnotu může především charakter české ekonomiky, která je orientovaná hlavně na průmysl, a ne na služby, jak je tomu u vyspělejších zemí s vyšší produktivitou práce. Nejrychleji ze zemí V4 rostlo Polsko, které je ale v celkové úrovni produktivity až na 26. místě.

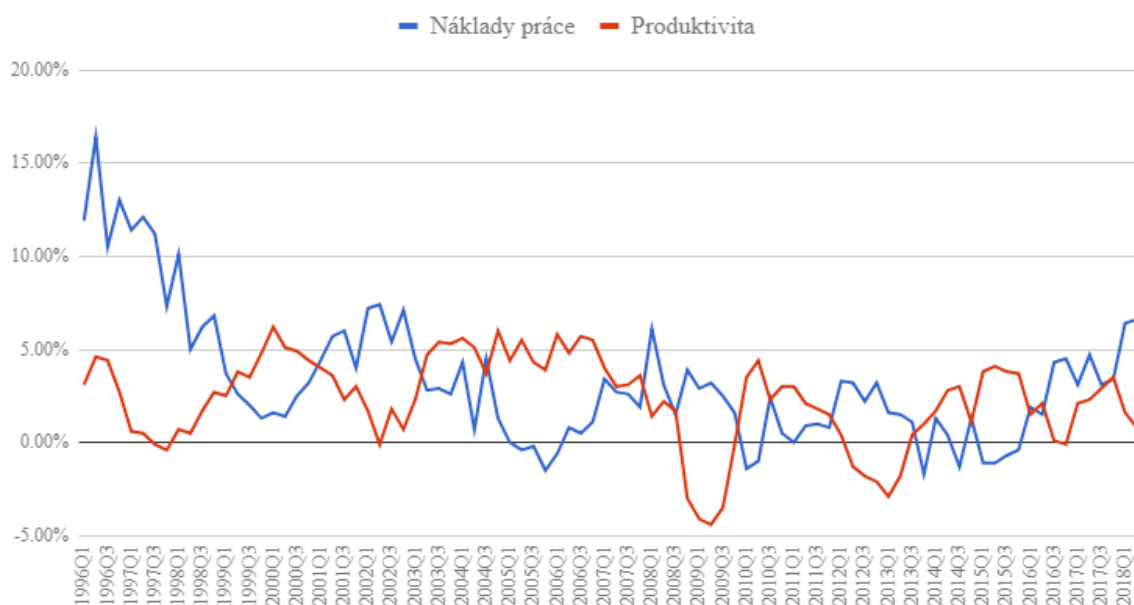
Graf 4.8: Produktivita práce vybraných zemí EU, sezónně očištěna, 2010 = 100 %

Zdroj: Eurostat.eu, 2019 – vlastní zpracování

Důležité pro konkurenceschopnost podniků a tím i celé ekonomiky není jen samotná produktivita, ale v návaznosti na ni i růst nákladů práce. Pokud rostou mzdy vyšším tempem než samotná produktivita práce, klesá tím konkurenceschopnost produkce a je ohroženo uplatnění výrobků na trzích. To je bohužel příklad české situace, kdy v posledních letech rostly mzdy vyšším tempem než produktivita práce. Po odečtení inflace rostly náklady práce ve 2. čtvrtletí 2018 o 4,5 %, kdežto produktivita práce pouze o 0,8 %. Vývoj obou veličin můžeme vidět na dalším grafu. Současná situace je sice negativní, ale pokud porovnáme vývoj v delším časovém období, můžeme vidět, že se obě křivky v průběhu vývoje střídaly a nejedná se tedy o žádný dlouhodobý výkyv nákladů práce od produktivity (ihned.cz,2018).

Graf 4.9: Vývoj změn produktivity práce a nákladů práce v ČR

Zdroj: Ihned.cz, Hospodářské noviny, 2018

Pro výraznější růst produktivity práce je nutné v pokračování intenzivních příprav na další restrukturalizaci výrobní základny s využíváním kvalitativních faktorů určujících konkurenční výhodu. Zejména by se vládní strategie měla zaměřit na posílení inovační výkonnosti, zlepšení kvalifikační úrovně české společnosti a upuštění od pobídek do zpracovatelského odvětví průmyslu, kde přidaná hodnota výrobku je na nízké úrovni (Vintrová, 2006).

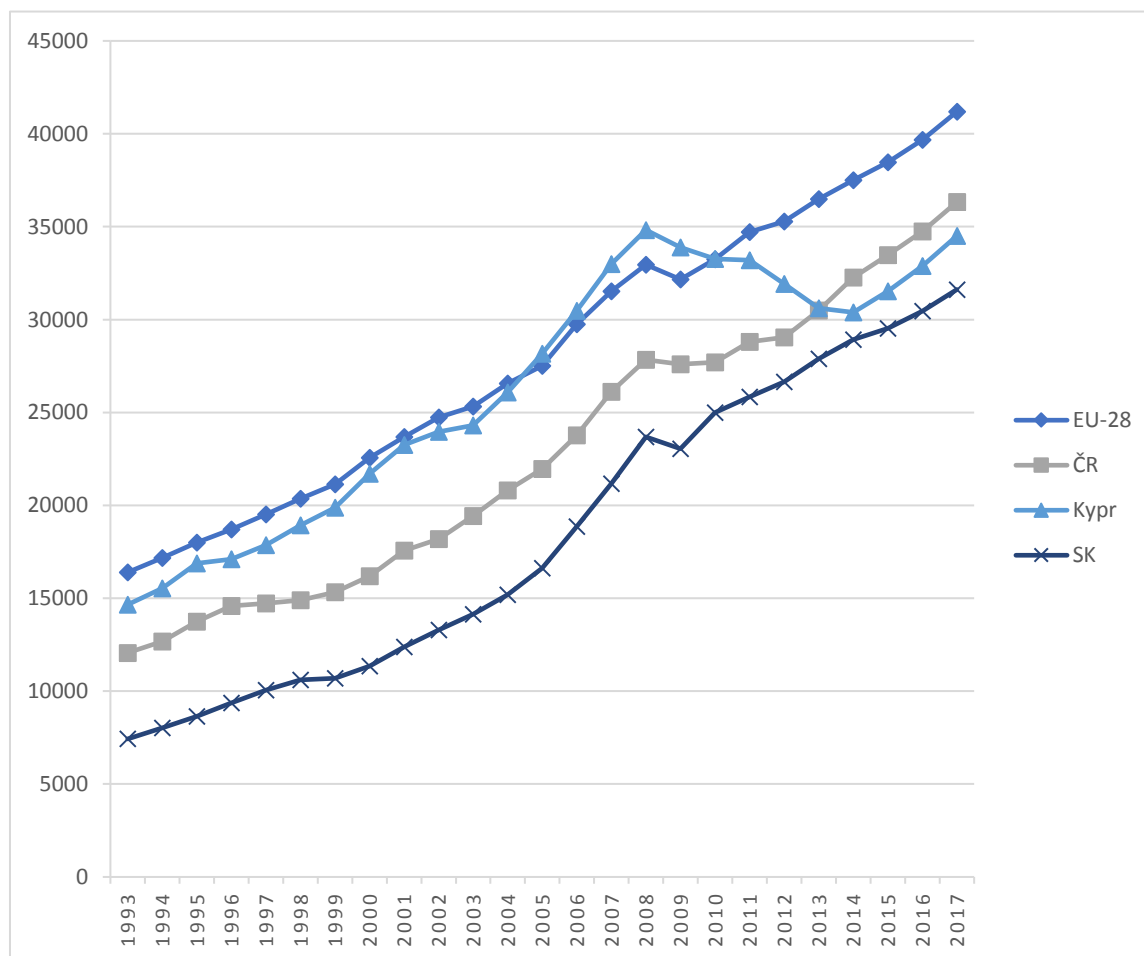

4.3 Reálná konvergence ČR

Reálnou konvergencí se rozumí přibližování ekonomické úrovně srovnávané země k referenční zemi nebo uskupení zemí. V širším kontextu je zužování mezery v ekonomické úrovni posuzováno v souvislosti se zužováním mezery technologické a s přizpůsobováním výrobní struktury. Ekonomická úroveň země se v mezinárodním srovnání měří výší HDP na obyvatele v paritě kupní síly. Parita kupní síly je jednotka měnové konverze, která vylučuje rozdíly v cenových úrovních mezi jednotlivými zeměmi. Vyjadřuje poměr ceny stejného zboží a služeb v národní měně k jeho ceně v měnové jednotce srovnávané země.

Nominální konvergenci je pak možné chápat jako sbližování cenových úrovní, nominálních hodnot mezd a pracovních nákladů, inflací, úrokových sazeb nebo temp růstu jiných nominálních veličin. V současnosti není tento ukazatel nijak exaktně definován, často je také zmiňován v souvislosti s plněním maastrichtských konvergenčních kritérií, která jsou podmínkou pro přijetí do eurozóny (Vintrová, 2006).

Graf 4.10: HDP na obyvatele v PPP, v USD

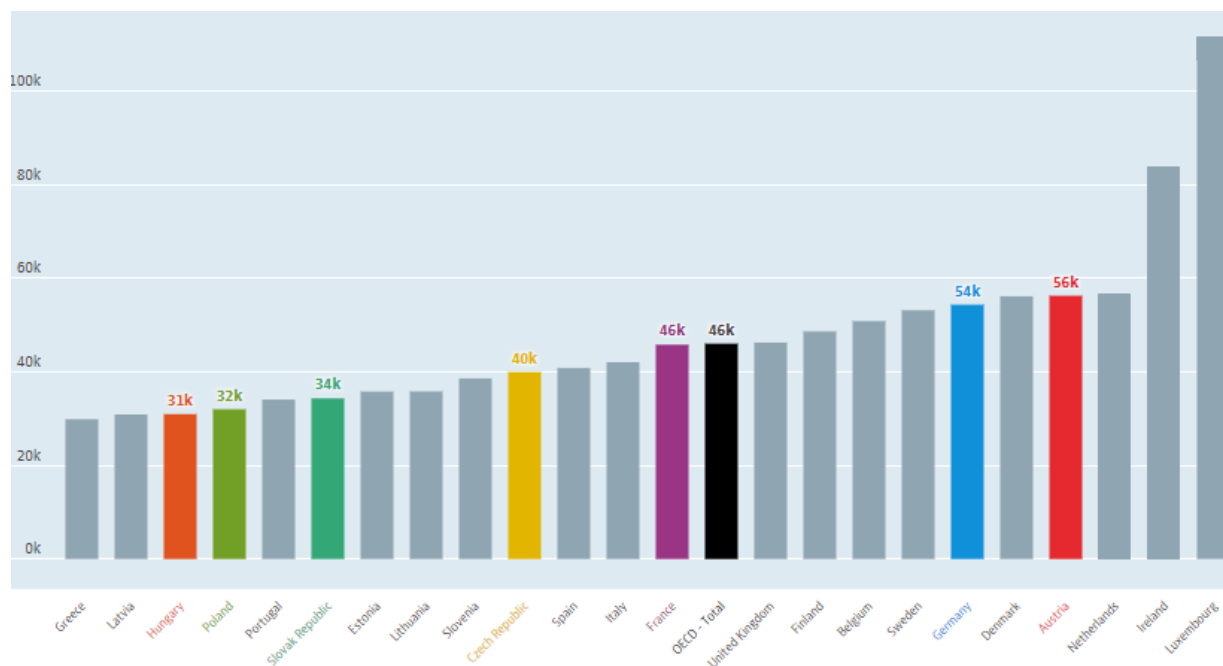

Zdroj: Worldbank.org, 2019

Úroveň HDP na obyvatel v PPP se v ČR nachází na 88 % průměru EU v roce 2017. Z grafu 4.10 ale vidíme, že celkový produkt ČR roste podobně jako produkt průměru 28 zemí EU, rozdíl se v absolutní hodnotě tedy nijak zásadně nezmenšil. Poměrný rozdíl se ale díky rostoucímu celkovému výstupu zmenšuje. Aby se úroveň ČR dostala nad evropský průměr, musel by HDP růst vyšším tempem než ekonomiky ostatních zemí EU. Výrazný propad v důsledku finanční krize je vidět u Kypru, který se v roce 2013 propadl pod úroveň ČR, od roku 2014 ale opět roste podobným tempem.

Následující graf uvádí statický pohled na hodnotu HDP na obyvatele zemí EU v roce 2018. Z něho je patrné, že se Česká republika s 39 960 USD nachází jen těsně za Španělskem (40 846 USD) a Itálií (42 076 USD) a kterým by se měla v nejbližší době vyrovnat. Jako další zemí V4, která předběhla starou členskou zemi EU v hodnotě ukazatele je Slovensko s 34 336 USD/obyv., které překonalo Portugalsko. U něj se proces konvergence zastavil na přelomu tisíciletí na 81 % úrovně HDP/obyv. v PPP v relaci k EU–25 a poté začlo docházet k divergenci a ke ztrátě získané ekonomické úrovně. Důvodem byla nákladově zaměřená ekonomika a nízká kvalifikovanost obyvatelstva. K němu se dále přibližuje Polsko s 32 001 USD/obyv. a Maďarsko s 30 971 USD/obyv.

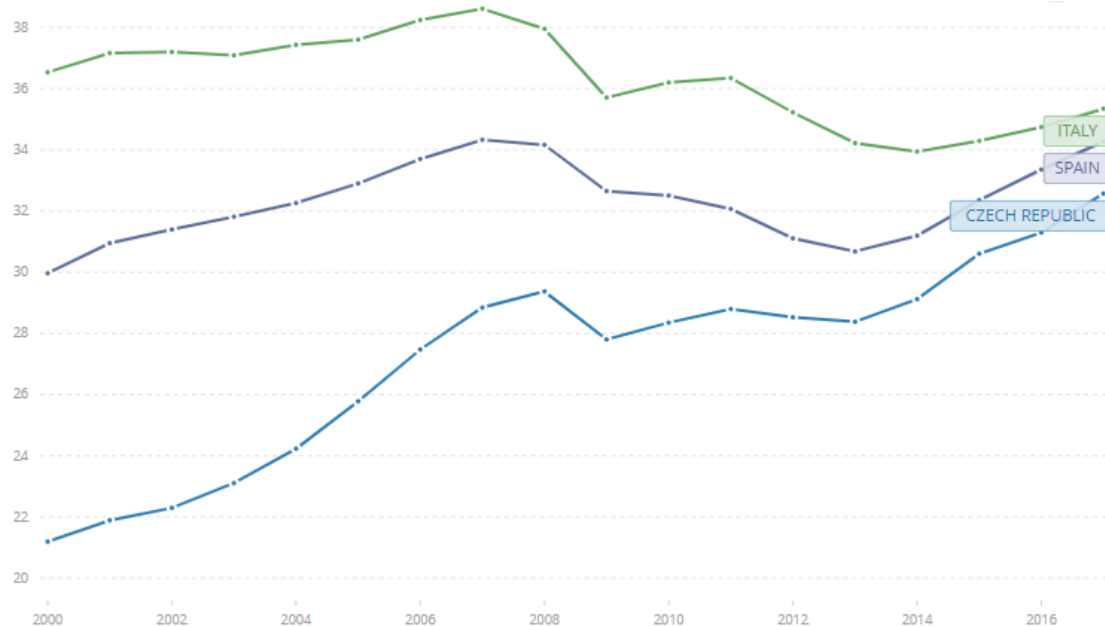
Graf 4.11: HDP na obyvatele v PPP v roce 2018 v USD

Zdroj: OECD.org, 2019

Další graf nám ukazuje dlouhodobý vývoj HDP/obyv. zemí Itálie, Španělska a České republiky. V něm se úroveň ekonomického výkonu ČR přibližuje oběma starým členským zemím EU, a pokud se nestane neočekávaný zvrat v růstu české ekonomiky v několika dalších letech, měla by Španělsko a Itálii v tomto ukazateli předstihnout. Předpověď dokládá i graf 4.8 produktivity práce uvedený výše.

Graf 4.12: Vývoj HDP/obyv.v ČR, Itálii a Španělsku mezi lety 2000 a 2017 v tis. USD

Zdroj: Worldbank.org, 2019

Na otázku, zda Česká republika spolu s ostatními zeměmi Visegrádské čtyřky konverguje k vyspělým zemím EU, můžeme najít odpověď v tabulce 4.1 níže. Z ní je zřejmé, že všechny země V4 tuto skutečnost potvrzují. Z tabulky jsem záměrně vynechal země jako Irsko a Lucembursko, které jsou anomáliemi těchto ukazatelů. V případě Irska je vykazován vysoký růst HDP na obyvatele a poněkud zkresleně. Jednak z důvodu vysokého přílivu PZI od Irů, sídlících v zahraničí, kterých je mnohem více než těch trvale ostrovních. A také proto, že vzhledem k výhodným daňovým podmínkám se zde reálný produkt fyzicky nevytváří, ale firmy ho zde pouze daní. Obrovský skok v HDP na obyvatele byl totiž zaznamenán z roku 2014 na 2015, kdy ukazatel vzrostl o 42 p. b. ze 136 % na 178 % průměru EU-28. Odborníci hovoří o uměle vytvořené bublině, která nemá reálný základ. Jako důvody se uvádí přesun sídel mnoha amerických společností právě do Irska. Jako další důvod je zmiňován velký počet finančních transakcí, kterým ale nikdo pořádně nerozumí (Idnes. 2016).

V případě Lucemburska zase tvoří domácí produkt pracovníci, kteří za práci přijíždějí ze zahraničí a podobně jako v Irsku, velké společnosti a banky, které v Lucembursku pouze sídlí (Vintrová, 2006).

Tab 4.1: Konvergence HDP/obyv. a mezd u vybraných zemí k průměru EU-28

	HDP/obyv. EU28=100				Průměrné mzdy EU28=100			Výsledek
Rok	2004	2017	Změna	Výsledek	2004	2017	Změna	
ČR	78	89	+11	Konverguje	28	44	+16	Konverguje
Polsko	50	70	+20	Konverguje	25	40	+15	Konverguje
Maďarsko	61	68	+7	Konverguje	28	35	+7	Konverguje
SK	57	76	+19	Konverguje	20	41	+21	Konverguje
Německo	119	124	+5	Diverguje	141	129	-12	Konverguje
Rakousko	127	127	0	-	127	119	-8	Konverguje
Francie	109	104	-5	Konverguje	127	115	-12	Konverguje
Finsko	117	109	-8	Konverguje	128	127	-1	Konverguje
Nizozemsko	134	128	-6	Konverguje	140	131	-9	Konverguje
Belgie	121	117	-4	Konverguje	138	145	+7	Diverguje
Itálie	110	96	-14	Diverguje	105	97	-8	Diverguje
Španělsko	98	92	-6	Diverguje	83	76	-7	Diverguje
Portugalsko	81	77	-4	Diverguje	61	54	-7	Diverguje

Zdroj: Eurostat.eu, 2019 – vlastní zpracování

Na základě těchto skutečností se dá tvrdit, že úroveň české ekonomiky v ukazateli HDP na obyvatele v paritě kupní síly může být reálně o několik procentních bodů ještě lepší, neboť právě hodnoty Irska a Lucemburska uměle navyšují evropský průměr osmadvacítky. Spíše než o nějakém dohánění z vlastního přičinění, lze tvrdit, že nám jde Evropa spíše naproti. Vybrané země s výjimkou Německa v HDP na obyvatele mezi lety 2004 a 2017 konvergují k průměru, Rakousko si udrželo stejnou úroveň, Itálie diverguje pod úroveň průměru EU, Španělsko a Portugalsko se z výchozí pozice od průměru směrem dolu ještě vzdalují. Podobné je to v ukazateli průměrných mezd v eurech na hodinu práce, kde většina zemí konverguje směrem

k průměru EU, kromě Belgie, která diverguje směrem nahoru a Itálie, Španělska a Portugalska, které divergují opět pod průměr EU.

Obecně lze také vyvodit, že země, které mají nižší výchozí pozici dohánějí průměr EU rychlejším tempem než země, které mají výchozí pozici vyšší. Je však mylné se domnívat, že tyto země jako Bulharsko, Rumunsko nebo Pobaltské země by měly dosáhnout úrovně vyspělých zemí dříve než Česká republika. Také je očividné, že ekonomická úroveň z hlediska HDP na obyvatele dožene průměr EU rychleji než mzdová úroveň. Index mzdové úrovně bude ale nyní růst rychleji, neboť je vzdálen od průměru více než index HDP/obyv. Konvergence reálné mzdy se bude odvíjet od růstu produktivity práce. Pokud se země bude výkonem HDP na obyvatele nacházet na úrovni průměru EU a podobné to bude se mzdami pracovníků, ale produktivita práce bude nižší než jednotkové náklady na práce, země začnou divergovat směrem pod úroveň průměru EU, jako tomu je u zemí jižního křídla, tedy Portugalska, Španělska a Itálie. Společným důvodem bylo zaměření na nákladovou konkurenceschopnost ekonomik, ale při uměle tlačené mzdové výši k západním vyspělým ekonomikám jako je Německo, Francie, Belgie, Holandsko nebo Finsko.

Závěr

České země nepatřily nikdy mezi centra, kde se rodil technologický pokrok, neboť nepatřily ke koloniálním velmocem a nemohly tak čerpat významné zdroje bohatství. Naopak patřily mezi země druhého sledu, kam nové objevy, vynálezy a průmyslové revoluce přicházely až s určitým zpožděním. K rozvoji hospodářské úrovně neprospěla ani skutečnost, že jsme byli součástí habsburské monarchie a na rozhodování jejího chodu jsme měli jen pramalý, pokud vůbec nějaký vliv. I přes omezené zdroje, absenci přístupu k moři a polohu území, na které se křižily od pradávna politické a náboženské sféry vlivu, se podařilo vybudovat silné průmyslové hospodářství, které bylo nejvyspělejší v rámci monarchie a patřilo k širší skupině vyspělejších na světě. Za rozvojem průmyslu však významně pokulhával rozvoj terciárního sektoru, ve kterém získávaly vyspělejší západní země stále větší náskok. Významnějšímu ekonomickému růstu bránil zejména málo rozvinutý obchod mimo chráněný domácí trh monarchie. Začátkem 20. století začínala celá monarchie ekonomicky zaostávat za zbytkem mocností v Evropě a geopolitická situace vyústila v 1. světovou válku. Na jejím konci se zrodilo samostatné Československo, které zdědilo předimenzovaný průmysl, pro jehož produkci nebyl na československém území dostatečný odbyt. Vzhledem k narůstajícímu protekcionismu nástupnických států monarchie bylo československé hospodářství nucené restrukturalizovat svou výrobu a zaměřit se na jiné, převážně západní trhy. Celkem slibný ekonomický rozvoj zabrzдила hospodářská krize na začátku 30. let 19. století. Po nástupu nacistů k moci v sousedním Německu a během následné okupace Československa byla veškerá výroba řízena podle potřeb válečného hospodářství.

Během tří let od konce 2. světové války se Československo nestihlo ještě ani pořádně vzpamatovat a po komunistickém převratu v roce 1948 bylo uvrženo pod sféru vlivu Sovětského svazu. Násilná restrukturalizace hospodářství směrem k těžkému průmyslu a centrálně plánovaná ekonomika znamenaly další destrukci tradičního průmyslu. Nucená reorientace na východní trhy a absence styku se západem vedlo k postupnému zaostávání za vyspělými zeměmi, které trvalo 50 let. I když ukazatele československé ekonomické výkonnosti nevykazují nijak závrtný propad v porovnání se západními státy, nelze je objektivně srovnávat kvůli rozdílným systémům hospodářství. Výroba ve Východním bloku byla neefektivní, rostla energetická a materiálová náročnost a výrobky byly zaostálé a nekvalitní díky absenci konkurenčního prostředí.

Po rozpadu sovětského svazu ztratilo Československo s rozpadem trhu RVHP opět své odbytiště a muselo se přizpůsobovat nové situaci. Produkce předimenzovaného těžkého

průmyslu určená pro autarkní ekonomiku Východního bloku nebyla dále konkurenceschopná a bylo nutné opět restrukturalizovat výrobní základnu a zaměřit se na sofistikovanější produkci, která by uspěla i na západních trzích. Jak je patrné, během jednoho století vlivem dezintegrace trhů, muselo projít české hospodářství čtyřmi restrukturalizacemi a čtyřikrát se musel zahraniční obchod přeorientovat na nové trhy. Po složité, leč relativně úspěšné transformaci ekonomiky na tržní se Česká republika stala součástí Evropské unie a tím i jednotného vnitřního trhu, ve kterém může opět uplatňovat své historické předpoklady a plně se zapojit do mezinárodní dělby práce.

S postupným přibližováním ekonomické úrovně k úrovni EU je nutné, aby se hospodářská strategie zaměřila na přechod ke kvalitativní konkurenceschopnosti od té nákladové, která není dlouhodobě perspektivní. Na základě analýzy a průběhu zpracování této diplomové práce může autor tvrdit, že Česká republika společně se zeměmi Visegrádské skupiny konverguje k vyspělým zemím EU jak z hlediska HDP na obyvatele v paritě kupní síly, tak z hlediska průměrných mezd pracovníků. Přiblížení ekonomické úrovně z pohledu HDP na obyvatele probíhá rychleji, než je tomu u mezd. Konvergence mzdové úrovně bude otázkou dlouhého horizontu a záležet bude na vývoji produktivity práce, kterou ovlivňují inovativní schopnosti země, modernizace, kvalifikovanost společnosti a rozumná hospodářská politika státu. V současné době má Česká republika slibné předpoklady k dalšímu konvergování k vyspělým západním ekonomikám. Patří mezi 20 největších exportérů hi-tech výrobků, narůstá podíl investic do vědy a výzkumu, zvyšují se vládní výdaje do vzdělávání, přechází se na pobídkový systém podporující produkci s vyšší přidanou hodnotou a navyšování mezd pracovníků znamená odklon od nákladově zaměřené konkurenceschopnosti. Rozhodující bude, aby současná příznivá ekonomická situace neukolébala subjekty působící v českém prostředí a neodradila je od dalších příprav na budoucí vývoj.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

DANČÁK, Břetislav et al., *Two decades of Visegrad Cooperation: selected V4 bibliography*. 1. vyd. Bratislava: International Visegrad Fund, 2011. 288 s. ISBN 978-80-970828-0-2.

JAKUBEC, Ivan. *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848-1992*. 1.vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 289 s. ISBN 978-80-245-1450-5.

KADERÁBKOVÁ, Anna. *Strukturální změny české ekonomiky v období transformace*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004. 154 s. ISBN 80-86729-10-9

MYANT, Martin. *Vzestup a pád českého kapitalismu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. 351 s. ISBN 978-80-200-2288-2

VINTROVÁ, Růžena. *Historické předpoklady a reálné perspektivy konvergence české ekonomiky k Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2006. 119 s. ISBN 80-86729-29-X.

ŽÍDEK, Libor. *Transformace české ekonomiky 1989 – 2004*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 304 s. ISBN 80-7179-922-X.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2003. *Zahraniční investice mířily do méně náročných technologií* [online]. 2003 [cit. 2019-04-25]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/zahranicni_inve

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2019. *Zaměstnání podle odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE* [online]. 2019 [2019-04-20]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=30853&pvo=ZAM03&str=v221&u=v228__VUZEMI__97__19#w=-

EURO, 2011. *19 milníků českého hospodářství 1/2* [online]. 2011 [cit. 2019-04-23]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/byznys/19-milniku-ceskeho-hospodarstvi-12-900929>

EUROSKOP, 2016. *Státy V4 převzaly vojenskou pohotovost EU* [online]. 2016 [2016-01-06]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9002/26768/clanek/staty-v4-prevzaly-vojenskou-pohotovost-eu/>

EUROSTAT, 2019. *European Comission* [online]. 2019 [cit. 2019-04-25]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/science-technology-innovation/visualisations#linechart>

EUROSTAT, 2019. *European Comission* [online]. 2019 [cit. 2019-04-25]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

EUROZPRÁVY.CZ / ČTK, 2019. *Bude dvojí kvalita potravin nezákonná? V4 v čele s Českem tlačí na Brusel* [online]. 2019 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://eurozpravy.cz/ekonomika/evropa/247490-bude-dvoji-kvalita-potravin-nezakonna-v4-v-cele-s-ceskem-tlaci-na-brusel/>

FICHTNEROVÁ, Dagmar. *Transformace českého bankovníctví po roce 1989*. Praha, 2016. Bakalářská práce. Bankovní institut vysoká škola Praha, Katedra financí a ekonomie.

FINANCE, 2011. *Pro privatizaci je nyní určeno 30 významných státních firem* [online]. 2011 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://www.finance.cz/zpravy/finance/327339-pro-privatizaci-je-nyni-urceno-30-vyznamnych-statnich-firem/>

FORUM 24, 2017. *Jak to bylo s pozváním pro uprchlíky od Merkelové? Pravda a následky* [online]. 2017 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://forum24.cz/jak-to-bylo-s-pozvanim-pro-uprchliky-od-merkelove-pravda-a-nasledky/>

HERITAGE, 2019. [online]. [cit. 2019-04-20]. Dostupné z: <https://www.heritage.org/index/visualize>

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, 2015. *Rakousko-Uhersko nemělo budoucnost. Přežívalo z českých daní, upozorňuje historik Prokš* [online]. 2015 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://ekonom.ihned.cz/c1-64796390-rakousko-uhersko-nemelo-budoucnost-prezivalo-z-ceskych-dani-upozorňuje-historik-proks>

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, 2018. *Česko ztrácí konkurenceschopnost nejrychleji v celé EU*. [online]. 11. 9. 2018 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://byznys.ihned.cz/c1-66241490-cesko-ztraci-konkurenceschopnost-nejrychleji-v-cele-eu-odbory-pritom-dale-stupnuji-sve-pozadavky>

NOVINKY, 2018. *Ruský plyn má z jihu téct až na Slovensko* [online]. 2018 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/489989-rusky-plyn-ma-z-jihu-tect-az-na-slovensko.html>

OECD, 2019. *Gross Domestic Product (GDP)* [online]. 2019 [cit. 2019-04-24]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart>

PALATA, Luboš. *Kvóty na migranty končí, ukázal summit EU. Nové bez nás nebudou* [online]. 2017 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/migrace-povinni-kvoty-prerozdelovani-cesko-summit-eu.A171021_359426_zahranicni_aha

POSPÍŠILOVÁ, Vendula. *Energetická bezpečnost zemí V4*. Plzeň, 2013. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta filozofická, Katedra politologie a mezinárodních vztahů

THE WORLD BANK, 2018 [online]. [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/>

THE WORLD BANK, 2019 [online]. [cit. 2019-04-25]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD?end=2017&locations=CZ-IT-ES&start=2000>

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY, 2017. *Pod záštitou českého a slovenského premiéra se v Bratislavě uskuteční spotřebitelský summit ke dvojí kvalitě potravin* [online]. 2017 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/pod-zastitou-ceskeho-a-slovenskeho-premiera-se-v-bratislave-uskutecni-spotrebitelsky-summit-ke-dvoji-kvalite-potravin--160322/>

WISEGRAD GROUP, 2014. *Visegrad group defence cooperation* [online]. 2014. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/about/cooperation/visegrad-group-defence>

WEIGL, Jiří. *Ohlédnutí za problémy privatizace českého bankovníctví* [online]. 2006 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/731>

WORLD ATLAS, 2017. *Global High Tech Exports By Country* [online]. 2017 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-high-tech-exports.html>

WORLDS TOP EXPORTS, 2019. *Czech Republic's Top 10 Exports* [online]. 2019 [cit. 2019-04-28]. Dostupné z: <http://www.worldstopexports.com/czech-republic-top-10-exports/>

SEZNAM TABULEK

Tab. 2.1: Zemědělská výroba v mil. zl. a v % ku zbytku Předlitavska	8
Tab. 2.2: Bankovní kapitál v českých zemích v období 1900-1913	12
Tab. 2.3: Národní důchod vybraných zemí v průměru let 1925 - 1934 v USD	16
Tab. 2.4: Národní důchod na obyvatele v letech 1978 a 1983 v rublech a PPP.....	19
Tab. 3.1: Tempa růstu HDP v zemích V4 v %.....	23
Tab. 3.2: Struktura české privatizace do roku 1999	24
Tab. 3.3: Zahájení podnikání v ČR v roce 2003 a 2019 a v ostatních zemích v roce 2019	36

SEZNAM GRAFŮ

Graf 2.1: Odvětvová struktura průmyslu českých zemí v letech 1880 až 1911 v %.....	9
Graf 2.2: Složení obyvatelstva v českých zemích podle etnika	13
Graf 2.3: HDP na obyvatele v PPP v letech 1970 a 1985, v tisících I\$	20
Graf 3.1: Podíl salda běžného účtu na HDP jednotlivých zemí v letech 1993-1999	25
Graf 3.2: Příliv PZI do ČR v období 1993-2004 v mld. Kč	28
Graf 3.3: Vlastnická struktura bank v ČR v letech 1994 až 2004 v %.....	30
Graf 3.4: Sektorová zaměstnanost v tis. mezi lety 1993 až 2017.....	32
Graf 3.5: Index ekonomické svobody ČR (1995-2019).....	35
Graf 3.6: Index tržní svobody ČR (1995-2019)	35
Graf 3.7: Umístění ČR v jednotlivých kategoriích podle Doing Business v roce 2019	36
Graf 4.1: Výdaje na vědu a výzkum vybraných zemí v % HDP.....	45
Graf 4.2: Počet přihlášených patentů v ČR podle sektoru mezi lety 2000 až 2016	46
Graf 4.3: Podíl hi-tech výrobků na celkovém exportu ČR v mld. Kč a v % (pravá osa).....	47
Graf 4.5: Podíl hi tech výrobků na celkovém exportu jednotlivých zemí v roce 2017 v %	48
Graf 4.6: Top 20 největších exportérů hi tech výrobků na světě v roce 2017 v mld. USD	49
Graf 4.7: Celkové průměrné náklady na hodinu práce v EUR.....	51
Graf 4.8: Produktivita práce vybraných zemí EU, sezónně očištěna, 2010 = 100 %	52

Graf 4.9: Vývoj změn produktivity práce a nákladů práce v ČR.....	53
Graf 4.10: HDP na obyvatele v PPP, v USD	54
Graf 4.11: HDP na obyvatele v PPP v roce 2018 v USD.....	55
Graf 4.12: Vývoj HDP/obyv.v ČR, Itálii a Španělsku mezi lety 2000 a 2017 v tis. USD	56

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 2.1: Rakousko-Uhersko a dělení na Předlitavsko a Zalitavsko.....	6
--	---

SEZNAM ZKRATEK

ČR	Česká republika
ES	Evropské společenství
EU	Evropská unie
EUR	Euro
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu
HDP	Hrubý domácí produkt
NDR	Německá demokratická republika
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PPP	Parita kupní síly
PZI	Přímé zahraniční investice
RVHP	Rada vzájemné hospodářské pomoci
SVE	Střední a východní Evropy
USA	Spojené státy americké
USD	Americký dolar
V4	Visegrádská čtyřka
VaV	Věda a Výzkum
VB	Velká Británie

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 26.4.2019

.....
Jiří Holas